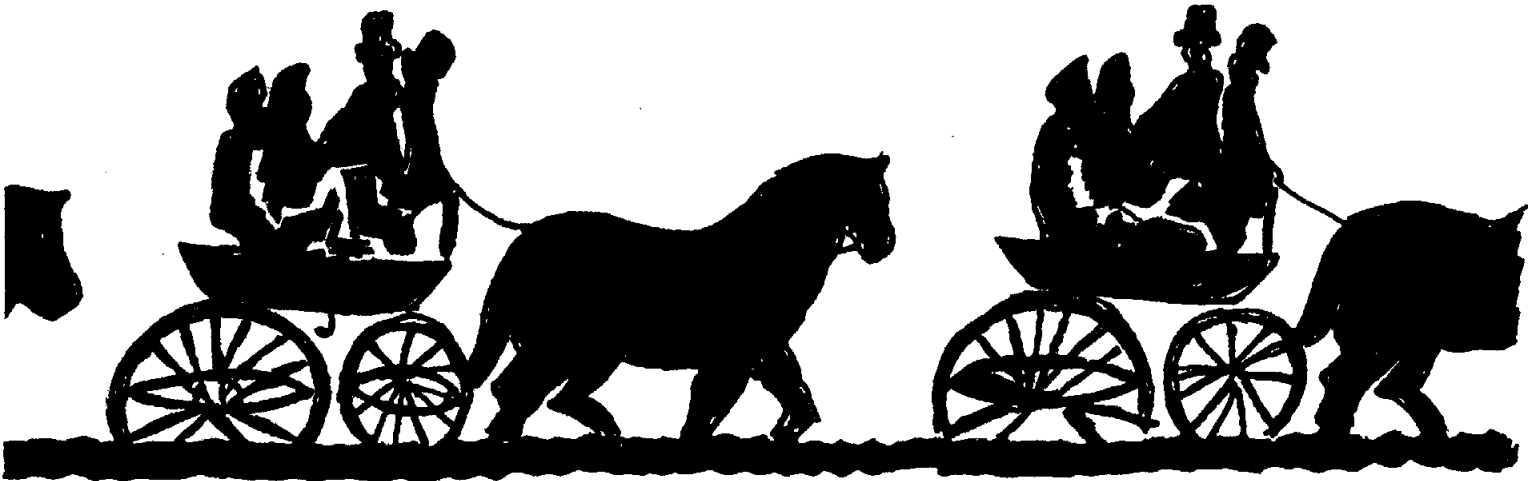


# "En religions- psykologisk gåta"

*Ett specialarbete  
i historia av  
Åsa Walterson  
SIII<sup>3</sup>B 1990/91*

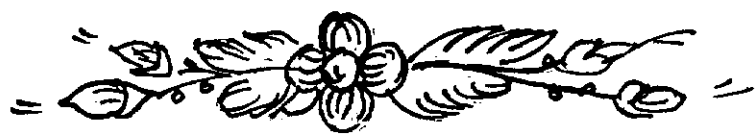
*Vansbro kommunbibliotek  
Vansbro*



## Innehåll

SIDA

- 2 Innehållsförteckning
- 3 Inledning
- 4 koloniens bakgrundshistoria - tiden fram till 1896
- 5 Anna Larsen-Spafford och grundandet av "The American Colony"
- 6 Fartygskatastrofen
- 9 Övervinnarna
- 12 Olof Henrik Larsson och grundandet av församlingarna i Chicago och Nås
- 17 Tre församlingar blir en
- 21 Femton år i Jerusalem - innan Nåsfolkets ankomst
- 24 Nåsbornas anslutning till kolonien - 1896-1930
- 25 Notis ur Falu Länsstidning 1896
- 26 Befolkningsutvecklingen i Nås och Dalarna under 1890-talet
- 28 "Jerusalemsfararna"
- 30 Nåsfolkets liv i kolonien
- 33 Butiken
- 34 Celibatet
- 37 Motivförskjutningen
- 38 Ostracism
- 40 Döden
- 42 Olof Henrik Larssons öde
- 44 Kolonien år 1899 (bild)
- 45 Något om den ekonomiska synen
- 46 Pastor Henrik Steens artiklar
- 50 Bertha tar över
- 53 Brevet hem
- 57 "Längtan heter vår arvedel"
- 59 Ingmarsspelen - 1959 till nutid
- 62 Selma Lagerlöf och tillkomsten av "Jerusalem"
- 64 Rune Lindström och tillkomsten av Ingmarsspelen
- 67 "Det heliga landet"
- 68 Detta specialarbets skriftliga och muntliga källor
- 69 Detta specialarbets bildkällor
- 70 Övriga källor



Inledning

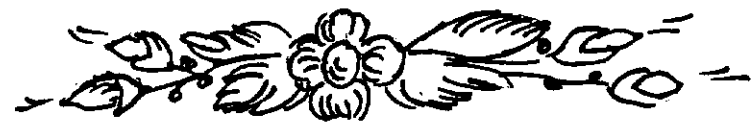
"En religionspsykologisk gåta" - orden är Olof Fahlens.

Många av de nyandliga rörelser vi fått stifta bekantskap med på senare år skulle kunna placeras under den titeln.

Ibland tror vi nästan att dessa nya rörelser skulle vara något exklusivt just för vår generations tidsålder. Men genom att blicka tillbaka hundra år - till min farfars fars generation och även till hans hembygd, upptäckte jag denna fascinerande historia, som har många likheter med dagens nyandliga rörelser.

På grund av tidsbrist och på att jag inte ville peka ut något speciellt samfund eller någon särskild församling, har jag inte gjort några jämförelser, utan lämnar fritt spelrum för läsaren att dra egna paralleller!

Isa



4

# koloniens bakgrunds- historia

TIDEN FRAM TILL 1896



MR. H. G. SPAFFORD



MRS. ANNA SPAFFORD

ANNA LARSEN-SPAFFORD OCH GRUNDANDET  
AV "THE AMERICAN COLONY"

PERSONDATA ANNA LARSEN-SPAFFORD:

Född: 16 mars 1842 i Stavanger, Norge  
(Familjen emigrerade till Nordamerika 1945) (1)  
Död: 17 april 1923 i Jerusalem, Palestina (2)

---

(1) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.40  
(2) Bertha Spafford Vester: "Our Jerusalem" s.310

## Fartygskatastrofen

En novemberdag 1873 tog Horatio Spafford farväl av sin hustru Anna och deras fyra döttrar (Annie, Margrit (Maggie), Bessie och Tennetta) i New Yorks hamn. Han hade beställt ett par av de bästa hytterna på passagerarångaren "Ville du Havre", som nu avgick till Europa, till sin familj. Där i Europa skulle hustrun och barnen tillbringa vintern. På affärer och ekonomiska svårigheter efter Chicago-branden 1871 skulle mr Spafford komma efter och hämta hem de sina först följande sommar. (1) Resans egentliga syfte var rekreation.

De två äldsta döttrarna (11 och 9 år) hade fått platser reserverade vid en skola i Schweiz, och familjen var inbjuden att tillbringa vintern i Frankrike hos en av deras vänner, en fransk pastor, i väntan på att familjen skulle återförenas. (2)

Med på resan var förutom denne pastor flickorna Spaffords franska guvernant och en väninna till familjen med sina barn. (1) Man hade en trevlig tid, då man umgicks och även stiftade nya bekantskaper bland passagerarna, vars antal uppgick till nästan femhundra. I matsalen gav pastorn Mrs Spafford lektioner i franska genom att gå igenom matsedeln för henne. (2)

Bland barnen Spafford läggs i skildringar grundade på Mrs Spaffords egen berättelse ("Our Jerusalem" av dottern Bertha Spafford Vester och "Till Jerusalem" av Sven Hedin) särskild vikt vid Margrit. Hennes uppträdande var förändrat i och med denna resa. Hon dyrkade sin mor så mycket att hon var rädd för att vara ifrån henne ens för en natt, men inför denna resa hade hon gärna blivit kvar hemma, och hon hade t o m bett om detta. (3)

"She must have had a strange foreboding", konstaterade Bertha Spafford Vester i sin bok, och den åsikten delades av Hedin, som ju faktiskt fått samma historia berättad för sig av samma person.

När så föräldrparet Spafford en kväll kom hem fann de också en liten anteckning på ett av de stora almträden där barnen brukade leka:

"Goodbye, dear sweet Lake Wiew. I will never see you again."

-Maggie Spafford (3)

Under fartygsresan väckte Margrit visst uppseende genom sitt allvar när de andra barnen lekte satt hon i salongen och läste bibeln. (2)

Efter några lugna och angenäma dagar ombord på "Ville du Havre" utbröt en häftig storm, som varade under några dagar och för en tid gjord större delen av passagerarna sjösjuka. (3) Men lugnet återvände - för en dag...

Klockan två på natten efter den lugna dagen väcktes Mrs Spafford av ett öronbedövande brak och en stöt som fick hela fartyget att kränga. Det var det engelska segelskeppet "Lochearn" som hade råmrat deras. Skeppet hade nästan skurit "Ville du Havre" mitt itu, och satt dessutom fast i ångarens mitt, och eftersom denna hade fart bändades öppningen allt större. Mrs Spafford med barn var bland de första upp på däck, men bland de panikslagna passagerarna rådde nu djungelns lag och de knuffades undan från sina främre platser i livbåtskön. Den unga modern

---

(1) Sven Hedin: "Till Jerusalem", s.306-314

(2) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.51-52

(3) Bertha Spafford Vester: "Our Jerusalem", s.29-33

kämpade med sig själv - skulle även hon med våld slå sig fram till räddningen? Nej, det skulle inte vara rätt gjort mot de som var svagare än henne. Hennes döttrar hjälpte henne behålla sitt lugn. (1)

Maggie sa: "Mama, God will take care of us", och lilla Annie fortsatte: "Don't be afraid. The sea is His and He made it".

I samma stund sjönk "Ville du Havre". (3) Livräddningsbåten, som de stått så nära, var överfull med folk, men satt fortfarande fast i sina taljor och drogs med ner i djupet. (1) En stor våg svepte däckets rent och i virveln efter fartyget blandades kroppar och vrakgods med det upprörda vattnet. Mrs Spafford hade hållit lilla Tennetta i famnen, men dottern slets ifrån henne.

På bara tolv minuter från det att fartyget blivit så illa tilltygat hade det sjunkit, och den kanske största fartygskatastrofen innan Titanic var ett faktum. Endast 28 passagerare räddades, och av dem var 10 st kvinnor. Anna Spafford var en av dem. I vattnet hade hon berett sig för att möta döden och strax efter förlorat medvetandet. När hon kom till sans igen låg hon i en båt - räddad. Men när hon insåg att hon hade förlorat sina barn, kände hon en utsäglig förtvivlan, och undrade hur hon skulle orka leva utan sina barn. (3) Hon tyckte inte att det var livet hon återvände till, och kämpade med sig själv för att inte anklaga Gud för det inträffade. (2) Då var det som om en röst talade till henne: "You are spared for a suppose. You have work to do".

Man tycker kanske att en personlig tragedi av detta slaget lätt kunde knäcka en människa för livet, men Anna Spaffords personlighet tycks ha tagit en annan vändning. Det har tvärtom talats om en stark vilja, och det och något som närmast kan beskrivas som kallsinhet lyser igenom många av de skildringar som finns nedskrivna om henne. Vad som också har nämnts är hennes "demoniska tjuskraft" (4) och en ren hårdhet i sin religionsuppfattning.

"Det måste ha varit en ovanligt viljestark kvinna som kunnat ge ord för sin kristna tro på följande sätt", skriver Fahlen och citerar Anna Spaffords Bertha från ännu en anteckning från fartygskatastrofen: ,

"Jag förstod att min kristendom måste vara verklig. Det fanns intet utrymme för självömkan eller för utövande av den kristendom som alltid gynnar och slätar över, sig själv och sitt eget ( - - - ) Denna slappa religion var lika avlägsen från Kristi utövande av kristendomen som öster från väster. Ingenting annat än robust kristendom kunde ha räddat mig, då som nu".

Även Selma Lagerlöf, som talade mycket med Anna Spafford under en vistelse i kolonien då hon samlade stoff till sin roman "Jerusalem" (I vilken Mrs Gordon, som fått stå modell för Mrs Spafford, skildras tämligen varmt), lär en gång ha sagt till densamma:

Fru Spafford, ni är en kvinna med det bästa utseende jag någonsin sett, för att vara så stygg." (2)

Underligt nog har alltså Bertha Spafford Vester tagit med denna episod i en bok där hon genomgående i skildringarna om modern håller denna om

---

(1) Sven Hedin: "Till Jerusalem" s.312-314

(2) Olof Fahlen "Nåsbönderna i Jerusalem", s.53-54

(3) Bertha Spafford Vester: "Our Jerusalem", s.33-38

(4) Borlänge tidning 8 juli 1961, "Hellgum och hans överman - ett apropå till Ingmarsspelen"

ryggen. För boken är inte en officiell bit kolonihistoria, det avslöjar redan underrubriken: "An american family in the holy city 1881-1949". Personligen anser jag att den bör ses som en krönika, och de krönikor historien gett oss genom tiderna har precis som denna ofta varit partiska och okritiskt fört de skildrade personerna till höjder där de aldrig hört hemma.

Men för att återgå till Selma Lagerlöfs replik: om hon någonsin, sa detta, så torde det ha varit mer än bara på skämt, som B. Spafford Vester vill påskina. Selma Lagerlöf måste ha märkt dubbelheten i mrs Spaffords personlighet; att vara älskvärd mot de personer hon trodde sig kunna dra nytta av, och vara nedlåtande mot dem hon ville dominera.

Det är också en bild som Lars Lind ger av henne i "jerusalemsfararna". (2)

Hedin var däremot en av de som föll i farstun för den intagande delen av Spaffords personlighet, och han skrev följande rader i sin bok om när han fått ta del av hennes berättelse från "Ville du Havre"-katastrofen:

"Med ett beundransvärt lugn berättade fru Spafford sina minnen. Icke en dallring på rösten eller en fuktig glans i ögonen förrådde en inre rörelse"

Kanske var det denna förmåga att undertrycka den själsliga ångesten som hjälpte henne att orka leva vidare. En psykisk försvarsmekanism, som kom att fungera hela hennes liv. Olyckor och tragedier verkade aldrig riktigt nå hennes inre, de bet helt enkelt inte på henne, något som också hennes dagboksanteckningar talar för när hon skriver att den som inte förmår "gå genom den brinnande ugnen" inte är mycket värd.

Ett annat exempel på att mrs Spafford försökte förtränga det som hänt finner vi i det faktum att hon vägrade gå svartklädd för att demonstrera sorgen. Hon hade inte förlorat sina barn, de hade bara blivit skilda från henne för en kort tid. Eftersom hon snart skulle återse dem fanns ingen anledning att sörja. Senare i livet deltog hon heller inte vid anhörigas begravningscermonier. (2)

---

(1) Sven Hedin: "Till Jerusalem", s.318

(2) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.43, 51, 53-54



## Övervinnarna

Makarna Spafford kom tillbaka till Chicago samma år som katastrofen. De kastade sig in i hårt arbete för att komma över sorgen. Året är 1873 och paret är nu 45 respektive 31 år. För mrs Spaffords del består arbetet i ett hängivet engagemang i social hjälpverksamhet med inriktning på praktiskt humanitära uppgifter, där själavård ingår. Den träning och insikt detta ger henne kommer hon att få nytta av längre fram. Paret Spafford får också två barn, Horatio och Bertha. Livet ter sig nu ljusare och de känner det som att Gud åter visar sin nåd mot dem.

Men så, 1880, alltså sju år efter döttrarnas drunkningsdöd, dog deras pojke, Horatio, i scharlakansfeber. Därmed förlorade makarna den nyss vunna trygghetskänslan. (1)

Också här fungerade mrs Spaffords försvarsmekanism. Hon talade aldrig om sonens död. Hon fasade också inför det faktum en grav skulle innebära. Hon hade velat tänka sig sonen med sina fyra döttrar i himlen. (2)

I den lilla calvinskt-ortodoxa presbyterianska församlingen de tillhörde började folk nu åter grunna på det de tänkt redan efter de fyra flickornas död; vilka hemska synder Annie och Horatio måne ha begått, eftersom Gud straffade dem så hårt. Och nu tog skvaliret ny fart. Den nya olyckan togs som en bekräftelse på vad man förut anat. Nära vänner till familjen erbjöd sig t o m att adoptera den då två-åriga Bertha, så att åtminstone hon skulle befrias från ytterligare vredesdomar. (3)

Meningsskiljaktigheter med vännen D L Moody i församlingen kom också fram. Moody föreföll i deras tycke alltför dömande. Makarna Spafford trodde nu mer på Guds nåd och kärlek (4) och hade nu kommit fram till en "egen" tro som inte innefattade de eviga helvetesstraffen. De hävdade också att ett barns död inte kunde vara konsekvensen av föräldrarnas synder. De trodde alltså inte, till skillnad från så många i deras omgivning, att de slag de tillfogats var en följd av deras synder. Fadern, Horatio Spafford, bevisade vidare att han inte längre trodde på ett egentligt helvete eller en personlig djävul. (5) Han hade övertygelsen att Jesus på korset tagit på sig alla synder; vilket också framgår i en strof ur en psalm han skrivit efter fartygskatastrofen:

"My sin - not in part but the whole  
Is nailed to the cross and I bear it no more" (6)

Paret Spafford trodde också att Jesu återkomst nu var mycket nära, och att de skulle få leva tillräckligt länge för att möta Herren.

Detta blev helt enkelt för mycket för församlingen, där helt andra trossatser rådde. De blev uteslutna. (7)

Bertha skrev:

"Father lived ahead of his day. His belief had been too liberal

---

(1) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.55

(2) Bertha Spafford Vester: "Our Jerusalem", s.56

(3) ibid s.57

(4) Borlänge tidning 8 juli, "Hellgum och hans överman - ..." År 1961

(5) Bertha Spafford Vester: "Our Jerusalem", s.58

(6) ibid s.47

(7) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.59

too early." (1)

Uteslutningen blev en sensation, och flera sympatisörer lämnade kyrkan i protest och anslöt sig med makarna Spafford. Gruppen, kallad "The Overcomers" (=Övervinnarna) samlades dagligen i deras hem och bibeln lästes med stor noggrannhet. Man fann att flera profetsior ännu inte hade gått i uppfyllelse, och ville resa till Jerusalem för att se deras uppfyllelse. (2)

Makarna Spafford hade varit kända profiler i Chicago, och till följd av deras olyckor riktades mycket uppmärksamhet mot dem, inte minst från reportrarnas sida. Särskilt en händelse satte fart på ryktesspridningen.

Ett barn till en medlem hade blivit sjuk, men man vägrade tillkalla läkare. Det skulle räcka med att be för barnet. När så barnet dog, försökte en medlem återuppväcka det. Detta skulle vara möjligt eftersom man levde i Jesu efterföljd. Detta väckte skandal, och myndigheterna ingrep för att begrava barnet. Som ledare för sekten fick nu Horatio Spafford bära skulden för det inträffade. När han försökte värja sig mot anklagelserna - detta var trots allt EN medlems verk! - uppstod splittring inom gruppen, som slutligen upplöstes. Men nu hade också planerna på att lämna Chicago mognat.

Det fanns förstas flera anledningar till avresan. Det kan ses som en flykt undan rådande omständigheter i Chicago, men det var trots allt något som man tänkt på under en längre tid. (3)

I ett brev till en vän skrev Horatio Spafford:

"Jerusalem is where my Lord lived, suffered and conquered, and I wish to learn how to live, suffer and especially to conquer." (4)

Det är också osäkert om resan från början var avsedd att vara en emigration eller en pilgrimsfärd. Mr Spafford sägs ha haft planer på att återvända till Chicago. Hans mål med resan var Egypten, dit gruppen planerade att fortsätta efter att ha varit i Jerusalem. Efter en resa i Edinburg 1870 hade Horatio Spafford nämligen sammanstrålat med en astronom vid namn Piazza Smith som hade studerat Cheopspyramiden i Gize för att utröna dess uppgift i Guds frälsningsplan och därmed fastställa tiden för densamma. Han hade kommit fram till att den byggts efter en gudomlig plan, och efter hans beräkningar skulle Jesu återkomst inträffa år 1881. Horatio Spafford fascinerades av detta resonemang och drömde om att själv pröva teoriernas riktighet genom en resa till faraernas gamla land.

Detta att fastställa tiden för Jesu andra återkomst var för övrigt något som låg i tiden, och att makarna Spafford var påverkade var inte underligt. Vad hade de själva inte upplevt av den "sista tidens ondska"?

Den 17 augusti 1881 var dagen för avfärden inne. Man reste över London för att undvika att passera platsen för "Ville du Havre"s förlisning. (5)

Av olika anledningar kom man aldrig till Egypten. Den officiella anledningen till detta anses vara att de bland araberna i Jerusalem mött så mycket nöd och elände att de kände det som sin plikt som goda kristna att stanna där och försöka skapa bättre förhållanden. (6)

(1) Bertha Spafford Vester: "Our Jerusalem", s.59

(2) Sven Hedin: "Till Jerusalem", s.320

(3) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.59-60

(4) Bertha Spafford Vester: "Our Jerusalem", s.58

(5) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.61-63

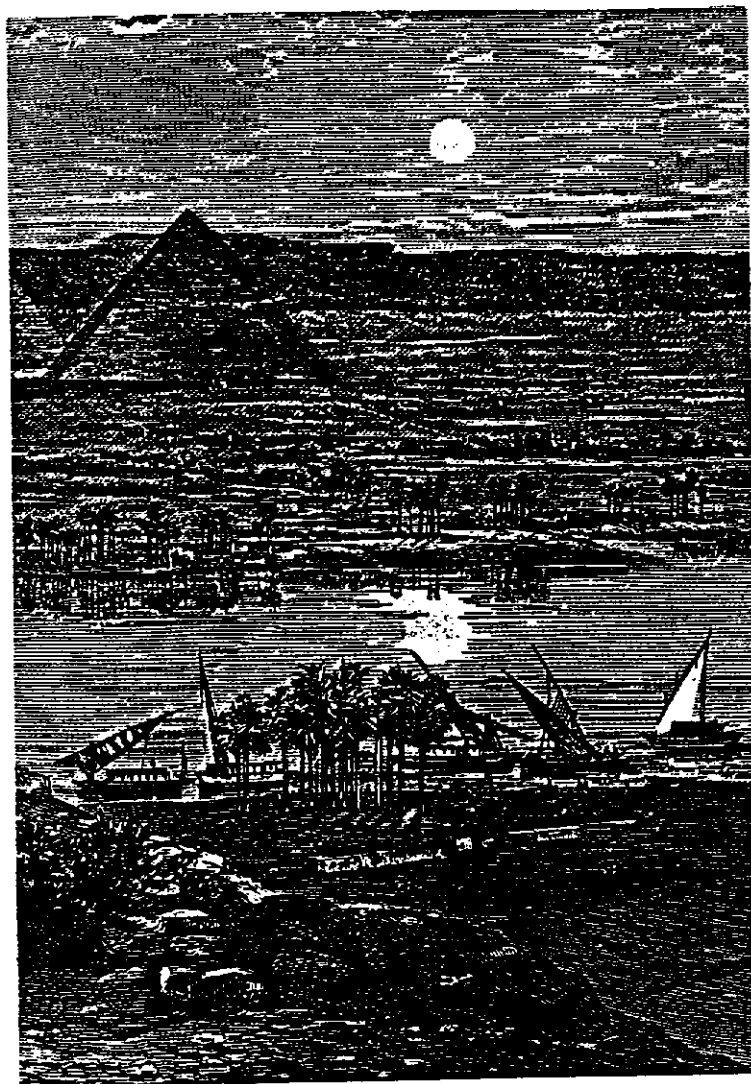
(6) Borlänge tidning 8 juli 1961, "Hellgum och hans överman - ett apropå till Ingmarsspelen."

Man kallade sig "The American Colony" och köpte sig ett hus vid Norra muren. Man skulle leva som de första kristna gjorde:

"De troende fortsatte att samlas och hade allting gemensamt. De sålde allt vad de ägde och hade och delade ut åt alla, efter vars och ens behov." (1)

På en slags kristen kommunistisk grund bedrevs hjälpverksamhet.

År 1888 dog Advokat Horatio Spafford och begravdes på Sinai berg. Ledningen av kolonien övertogs nu av hans viljestarka hustru, Anna Spafford. (2)



---

(1) Sven Hedin: "Till Jerusalem", s.320  
Bibeln: Apg. 2:44-45

(2) Borlänge tidning 8 juli 1961: "Helligum och hans överman - ett apropå till Ingmarsspelen."



OLOF HENRIK LARSSON OCH GRUNDANDET  
AV FÖRSAMLINGARNA I CHICAGO OCH NÄS

## PERSONDATA OLOF HENRIK LARSSON:

Född: 8 februari 1842 i Grundsund, Sverige (1)

Död: april 1919 i Jerusalem (2)

Olof Henrik Larsson var född samma år som Anna Spafford, 1842. Han växte upp i fiskeläget Grundsund, som ligger söder om Lysekil, och blev fiskare som sin far. Man kan lätt tänka sig, att det behövdes en stark tro lite extra för att bege sig ut i bräckliga båtar på ett stormigt och oroligt hav. Gudstron hade också Larsson med sig hemifrån. (3)

Larsson älskade havet, och han tänkte inte nöja sig med att bli sjöman, nej, han ville bli "befälhavare på en båt" och drömde om att besöka andra länder. För att förverkliga denna dröm behövdes kunskaper, så han började efter en del självstudier i navigationsskola och studerade till styrman. Även för honom lockade möjligheternas land i väster - Amerika! (4)

När han väl bestämt sig för att resa dit, sålde han snabbt sina ägodelar och tog en båt till Liverpool. Därifrån skulle han sedan ta en annan båt till Amerika. Men när han kom till Liverpool, bestämde han sig för att stanna där ett tag för att lära sig språket. Exakt hur länge han blev kvar i England är oklart, eftersom många papper från den tiden kom bort, men i ett brev skrev han i alla fall att han lämnade England i september 1869, och kom till Boston. Här fann han den möjligheternas värld han drömt om; ville och kunde man bara ligga i och arbeta hårt så kunde man forma sitt öde själv.

En kväll bjöd en man med honom till ett möte som skulle vara samma kväll. Larsson följde med, och under mötets gång kände han sig övertygad; han hade inte ägnat tillräckligt med tid åt Gud. När han efter mötets slut fick frågan om han var kristen, svarade han: "Jag trodde att jag var det, men finner att jag inte är det."

Nästa dag reste han med en båt som fraktade plogar till Mobile, och där stannade han hela vintern och lastade bomull för att sedan återvända till Boston. För några månader seglade han mellan Boston, New York och Philadelphia. Han hade arbetat sig upp och var nu förste styrman men hade kvar sitt mål: att bli kapten. Så han lämnade sjön och började än en gång att studera i skola. Så småningom fick han också kommandot på ett handelsfartyg som gick till just främmande länder. (5)

Fiskarpojken hade nått långt i sin karriär. Han hade lärt sig att ge och lyda order, leda andra och i sin tur förvänta sig lydnad. Detta kan förklara det drag av kärvhet som man senare kunde märka hos honom. (6)

Men den fråga han fått i Boston, "Är du kristen?", förföljde honom. Han frågade ofta sig själv samma sak. Så en natt, långt ute till havs, hade han en dröm. I drömmen hörde han en röst som ropade på honom. "Du har nu uppnått ditt världsliga mål", sa den, "men hur är det med din själ?" Det var allt, och Larsson vaknade.

Drömmen förföljde honom - fast han försökte kunde han inte sluta tänka på den. Vad skulle han göra? Drömmen måste ha betytt något. Skulle han ge upp sjölivet och ägna sig åt att tjäna Gud? Kanske var han alltför

---

(1) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.66

(2) ibid s.194

(3) ibid s.66

(4) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.10-11

(5) ibid s.12

(6) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.67

fäst vid pipan och tobaken också? Han tog bestämt pipan och all den tobak han hade och kastade allt överbord. (1) När han nådde land igen tog han avsked och lämnade New York för att slå sig ner i Chicago.

Han anslöt sig till Metodistkyrkan, men upptäckte snart att han inte kunde hålla med om allt den lärde, och blev inte kvar länge i församlingen. då han inte tyckte att han fick ut något av mötena. Några andra medlemmar, som delade hans åsikter, bad honom bli deras präst, men det ville han inte. Han stryktes ur församlingen och gick ett tag inte i någon kyrka. (2)

Han gifte sig med en flicka från hemlandet, och de fick en dotter som hette Hulda. Vid deras andra barns födelse, en pojke, dog både barnet och dess moder. Edith Larsson skriver i sin bok om fadern: "Jag tror att han alltid bar sorg i sitt hjärta". (3)

Tungsinnet kom även att prägla honom senare, som predikant, i hans förkunnelse var det alltid nära. Det var överhuvudtaget ingen ljus religion han talade för. Han predikade med hårda ord om bot och bättring och i bakgrunden låg hotet om de eviga helvetesstraffen.

Larsson var en mångkunnig man, och fick nu arbete hos en fastighetsmäklare. Eftersom han var en sparsam man lyckades han lägga undan tillräckligt med pengar för att hyra ett hus där han kunde hålla möten.

Verksamheten utökades och det blev snart nödvändigt att söka nya lokaler. Larsson införskaffade därför en tomt inne i staden, vid Madison Avenue, och lät bygga en kyrka med anslutande bostäder. Den evangelisk-lutherska församlingen fick namnet Svenska evangeliska kyrkan, och för medlemmarna blev den som ett andra hem, där de samlades för att be och umgås efter arbetsdagens slut. (4) De första kristnas egendoms-gemenskap tillämpades. (5) De välavlönade gav pengar till kyrkan. Det faktum att de fick tala svenska gav dem en samhörighetskänsla.

En dag fann en ung emigrant från Lindesnäs bruk i Nås, Dalarna, vägen till kyrkan. Hon hette Matilde Helgsten (6) och hade kommit för att bo hos sin gifta syster Annie och hjälpa henne med barnen, eftersom systern var konvalecent efter en lång sjukdom. Annie såg hur Matilda längtade hem och hade berättat för henne om kyrkan, eftersom hon hoppades att Matilda skulle kunna finna vänner där, och på så vis komma över sin ensamhet. När Matilda hörde Larsson predika kände hon att hon funnit vad hon sökt, och inom en vecka var hon medlem i församlingen.

Föreståndaren Larsson hade blivit speciellt intresserad av nykomlingen och lär ha friat med följande ord: "Matilda, det har uppenbarats för mig att vi ska gifta oss". (7)

Edith Larsson skriver om Matildas känslor att "aldrig hade hon drömt att hon skulle finna en sån lycka", (8) medan andra källor inte är fullt så överväldigande i sina beskrivningar av unga Matildas känslor. Larsson var trots allt 20 år äldre än henne, och "sanningen var väl att hon var mest omtumlad och skräckslagen, och inte vågade hon säga nej" skrev Allers (9) i en artikel där händelsen omnämndes av en som kände Larsson personligen, Per Persson från Nås. (10)

(1) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.13

(2) ibid s.14

(3) ibid s.14

(4) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.67

(5) Bibeln: Apg. 2:44-45

(6) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.68

(7) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.16

(8) ibid s.17

(9) Allers, nr 43 1958, s.14 "Jerusalemsfararna ville ha mig med"

(10) Min farfars far!

" - Kalla mig Henry, sa brudgummen, men det kom sig aldrig lilla Thilda för med. Hon titulerade livet igenom sin man för Larsson" (1)

En tid efter giftemålet kom väninnan Liss Karin Larsson till Mathilda och berättade att hon hade fått en uppenbarelse att de två skulle resa hem till Nås och förkunna den rätta läran, som de nu själva fått del av. Stackars Mathilda vågade knappt komma fram med ärendet till sin man, men när hon till sist gjorde det, så var han faktiskt genast med på noterna. Så de båda kvinnorna reste till Nås och försökte så gott de kunde att sprida läran. (1)

"En eftermiddag, då de satt och drack te hemma hos Mathildas mor, knackade det på dörren. Crannarna brukade komma in utan att knacka, eftersom dörren alltid lämnades olåst. "Det måste vara Hellgum" sade Mathilda, helt förvånad, eftersom hon inte väntade sin man. Och då de öppnade dörren, stod verkligen pastorn där med sin unga dotter Hulda, som då gick på trettonde året. (3)

Detta tyder på en tydlig impulsivitet i hans personlighet, denna oförebädda, hastigt beslutade resa. En liknande impulshandling var ju också då han snabbt övergav sjön och sin karriär för att börja med något annat. Han kände kallelsen genom väckelsen. (4)

Nu blev det i alla fall en annan fart på förkunnelsen. Larssons "magnetiska inflytande" gjorde sig gällande, och snart hade han en troget skara trosfränder omkring sig.

Men detta splittrade också bygden, de som var för Larsson och de som var mot. Det artade sig till rena rama religiösa inbördesfejden.

" - Mig försökte Larsson övertala, säger Per Persson, och när det inte gick förklarade han kort och gott att jag var på väg till helvetet. Det sade han för övrigt till var och en som inte anslutit sig till hans samfund. Småungar höll han på att skrämma vettet ur när han röt sin förkastelsedom över dem." (1)

Elis Heimgård målade upp en liknande bild av Larsson i Västerås stiftsbok, tre år senare:

" - Som predikant var Larsson sträng och dömande. En som hade lyssnat ofta till honom har berättat för mig, att Larsson i sina predikningar med förkärlek utgick från profeten Mikas domsord över falska profeter. Självsågs Larsson sig ha funnit det "sanna ljuset". Många funnos naturligtvis i bygden, som ställde sig skeptiska till denne främling och togo bestämt avstånd från hans lära. Hans rätt bryska uppträdande både som predikant och som människa karaktäriseras så av en ännu levande lärarinna här, som sett honom och varit på hans möten: "Usch, han var rent av hemsk!" (5)

Larssons lära var anpassad efter att svenskamerikanen Fredrik Fransson, som Larsson kommit i kontakt med i Chicago, i sin bok "Himlauret" hade beräknat och fastställt tiden för Jesu återkomst till 1897. Inför en så snar återkomst var bot och bättring en nödvändig förberedelse nu.

---

(1) Aillers, nr 43 1958, s.15 "Jerusalemsfararna ville ha mig med"  
(2) Det namn Selma Lagerlöf gav Larsson i "Jerusalem" - Hellgum - användes även Edith Larsson i "Dalafolk i heligt land"  
(3) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.17  
(4) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.69  
(5) Västerås stiftsbok årg.55 (1961), s.87-89. Heimgård, Elis, Nåsväckelsen och Ingmarsspelen

De ogudaktiga skulle dömas till helvetets eviga plåga. (1)

Larsson stannade i Nås i två år (2) och under den tiden födde Mathilda honom en flicka, som drabbades av bröstlidande. Hon ville tillkalla läkare, men han ansåg att det skulle räcka med böner. Tragiskt nog så dog barnet.

När så Larsson återvände till Chicago hade Nåsförsamlingen vuxit till ca 50 medlemmar. Till föreståndare istället för honom utsågs Tiper Lars Larsson och Gästgivar Mats Matsson. Den förstnämnde var en välbärgad bonde som hade en stor gård som var väl lämpad för möten. I sin frånvaro höll Larsson brevkontakt med sin församling, precis som man i Bibeln kan läsa att Paulus gjorde. (3)

---

(1) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.71

(2) Allers, nr 43 1958, s.15 "Jerusalemsfararna ville ha mig med"

(3) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.70-71



## Tre församlingar blir en

I Chicago kom Larssons i kontakt med Anna Spafford i november 1895. Mathilda hade då läst om kolonien i Jerusalem i en tidning, och blivit intresserad. Mrs Spafford, hennes två döttrar och flera andra medlemmar i gruppen hade då vistats i Chicago i närmare två år för att vittna i en rättegång. Saken gällde ett arv för en Mrs Whiting's barns räkning, och hennes rätt till förmyndarskap då hon bosatt sig i Jerusalem. (1)

Mrs Spafford berättade för Larssons anhängare om "profetsians fullbordan" i Jerusalem (alltså Jesu andra återkomst), och lämnade en församling med blandade känslor. En konflikt uppstod då somliga ansåg att man skulle fortsätta som förut, medan andra trodde att Mrs Spafford var ledd av Gud och undrade om det var Hans avsikt att de nu skulle följa henne till Jerusalem. Hennes besök hade i alla fall gjort ett djupt intryck på hela gruppen, och inte minst på Larsson själv.

På natten låg han vaken och funderade. Spafforditerna bodde trångt och hade ont om pengar medan det bland hans församlingsbostäder fanns gott om plats. Det enda kristliga borde vara att erbjuda dem den platsen och efter mycket grubbel och många böner beslöt han sig för att bjuda in dem att bo hos dem under resten av sin vistelse i Chicago.

"Om Helligum hade förutsett konsekvenserna av sin frikostighet skulle han kanske ha ångrat sin frikostighet att ge dem ett hem hos sig" skrev Edith Larsson i sin bok. Det är ett högst troligt antagande med tanke på vad som i framtiden kom att hända. (2)

Under vistelsen i Chicago hade Spafforditernas antal ökat, och efter Mrs Spaffords ivriga acceptering på Larssons inbjudande var det allt som allt trettio personer som den 22 november 1895 flyttade in. (3) Trots att gruppen bodde där ända till den 5 mars 1896 (avresedatumet till Jerusalem (4)), så har Bertha Spafford Vester i sin bok inte alls nämnt denna bostad. Av att enbart läsa hennes bok får man istället intrycket av att bekantskapen med svenskamerikanerna endast var flyktig. (5) Ett intryck som förstärks när hon skriver om återresan till Jerusalem:

"When at last there was no valid reason for us remaining in the United States any longer, all these people expressed their desire, nay, determination, to return with us. This news came as a shock. It was a severe test of faith. The Group felt they had no right to refuse any who wanted to devote their life to the work we were doing in Jerusalem. However, Mr Rudy, upon whose shoulders rested the financial responsibility, advised delay until they had well counted the cost. Our life in Jerusalem was one of self-denial. We were often without things to which the members of the Swedish community were accustomed. But we found, to our amazement that they had already put their property up for sale and were making all arrangements to go with us to Jerusalem." (6)

Edith Larsson ger oss en helt annan skildring. Hon skriver om hur Mrs Spafford (som E.L. i sin bok kallar Mrs Gates) förklarade att det var Guds vilja att de hade mötts. (7)

- 
- (1) Bertha Spafford Vester: "Our Jerusalem", s.170-185  
 (2) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.31-32  
 (3) ibid s.33  
 (4) ibid s.35  
 (5) Bertha Spafford Vester: "Our Jerusalem", s.185  
 (6) ibid s.185-186  
 (7) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.33

"Mrs Gates själv trodde att hon hade en kallelse att följa och att hon hade blivit räddad för detta ändamål. Detta gav henne en obegränsad tro på sig själv, och det ingav hennes efterföljare fruktan och respekt. Hon talade med myndighet, och ingen vågade tvivla på hennes ord, och så kom de mer och mer under hennes inflytande." (1)

Om sin egen far hade Edith Larsson skrivit:

"Men ett outhärligt karaktärsdrag saknades, det suveräna självförtroende som befriar människan från tvivel på sig själv och därför förser henne med den erforderliga graden av hänsynslöshet då hon befattar sig med andra åsikter än sina egna. Emedan han saknade detta, var Hellgum förutbestämd att under större delen av sitt liv endast vara "huvudperson". Mot slutet skulle även detta berövas honom." (2)

Den tiden hade börjat nu. Edith Larsson fångar skickligt faderns vanda när han inser att ledarskapet håller på att glida honom ur händerna. Mrs Spafford hade nu också fått hans församling att respektera de "budskap" hon påstått sig fått på övernaturlig väg. Det var något de från början undrat en del över. (3)

På ett morgonmöte påpekade hon att Johannes Döparen måste komma först, men han måste dra sig tillbaka för det klarare ljuset. En parallell med Larsson var minst sagt uppenbar, och hans egna församlingsmedlemmar började anklaga honom för att ha varit för hård. Larsson fogade sig, underkastade sig kritiken och blev allt olyckligare. Också hans hustru fick kritik av Mrs Spafford för att hon sympatiserade med sin make. Hellgum böjde sig och bad uppriktigt om vägledning. Han skulle följa vägen, hur smal den än blev, till dess slut.

Nu skulle i alla fall församlingen till Jerusalem. Larssons ekonomi var nu något undergrävd efter att under så pass lång tid härbärgat 30 personer. Hans egen församling hade också växt, man bodde trångt, och nu måste pengar till resan - även för Mrs Spaffords anhängare - snabbt införskaffas. Larsson hade blivit fäst vid tomten och hemmet vid Madison Avenue och såg ingen lätt uppgift i att sälja den. (4)

Men iväg kom man. Den långa resan hade börjat, och den skulle komma att bli både stormig och obekväm. Eftersom pesten härjade i Alexandria, så måste gruppen stanna en vecka i Liverpool, innan de fann en båt som inte färdades via denna hamn. Resan kändes troligen inte lika svår för Larsson som de flesta av de andra - han hade ju varit sjöman.

I och med resan så kan tvekampen om själarna anses avslutad. Precis som Mrs Spafford ville ha det så var det nu endast en hjord och en herde som landsteg i det nya landet. (5)

Men nåsbönderna då?

I februari 1896 hade Larsson skrivit ett brev till nåsförsamlingen och berättat för dem om jerusalemsgruppen och om planerna att följa med dessa tillbaka till Jerusalem. Detta var troligen ett förtvivlat försök av Larsson att få stöd åtminstone från nåsförsamlingen. Mrs Spafford visste troligen inte om brevets existens vid dess avsändande. Exakt vad som stod i brevet finns det tyvärr inte kvar några uppgifter om, men

---

(1) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.33

(2) ibid s.7-8

(3) ibid s.31

(4) ibid s.34-35

(5) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.103

klart är i alla fall att det hade en stark inverkan på nåsbönderna. Larsson hade tänkt sig att de skulle ansluta sig till Chicagogruppen i England, men detta var förstås alldeles för optimistiskt. Avresan skulle ske i mars, och bönderna i Nås skulle hinna sälja sina gårdar och lösöre. ordna auktioner osv innan dess. (1)

Men församlingen skrev ett brev till Larsson, som kom att läsas upp under ett morgonmöte hos kolonien i Jerusalem när de två församlingarna från Chicago redan varit där ett tag. Det uppgavs att mrs Spafford var glad över Nåsböndernas beslut att ansluta sig till dem (2) och det må väl vara sant, men sant är också att det inte var förrän hon givit sitt gillande som hon också "fann tiden vara inne" för att hämta dit Nåsbönderna. Nu var den behöriga inbjudaren alltså hon, och inte längre Larsson.

Uppdraget att hämta nåsborna gick därför inte heller till Larsson, utan till mrs Spaffords fosterson Jacob. Visserligen skulle Larsson följa med, men bara som medhjälpare. Inte ens som tolk var han nödvändig eftersom det fanns ett par kvinnor i Nås som kunde engelska (En av dem var Liss Karin Larsson, hon som tillsammans med Larssons hustru Mathilda en gång berett vägen för Larssons förkunnelse). (3)

Lars Lind, som själv var en av nåsutvandrarerna - den siste överlevande av dem - minns:

"Olof Henrik Larsson ( - - - ) hade återvänt till Nås för att hämta sin hjord till Den heliga staden. Han hade med sig Jacob Eliahu, son till en omvänd sefardisk jude i Jerusalem och mycket språkbegåvad: han hade lärt sig att göra sig väl förstådd på svenska. I Nås kallade tvivlarna Jacob Eliahu helt enkelt för "juden" och det var inte svårt att se att det var han som var den verkliga ledaren i detta osannolika Moses- och Aron-lag. (4)

Jo, Anna Spafford var bestämd: det skulle bara vara en hjord och en herde. I kolonien var Larsson redan från början åsidosatt, och han upphöjdes inte ens till rangen "Broder". När han och Jacob reste hade Larsson tillbringat 3 månader i kolonien, och Bertha Spafford Vester använder, vid denna tid i sin bok benämningen "former leader" (förre ledare) om Larsson. Hon nämner honom inte ens vid namn. Hon nämner också ett annat syfte med resan till Sverige annat än att hämta nåsfolket till Jerusalem - att övertala de att stanna där de var... (5)

Det var Jacob som låg bakom den försiktiga utgallringen av de i Nås församlingen som inte borde följa med, nämligen de fattiga, som skulle bli en ekonomisk belastning för kolonien.

Jacob klarade också av de problem som uppstod i samband med transportererna - han ordnade t ex med biljettköp och passhandlingar. Han var i flera avseenden en duglig man. Han hade en god utbildning och var språkkunnig. Som en sympatisk person hade han snart vunnit Nåsbornas förtroende. Han var 32 år, alltså 22 år yngre än Larsson, vilket väl får räknas som ännu en fördel.

Under sjöresan tog han hand om barnen. De blev förtjusta över att få lära sig sjunga engelska barnvisor, och det blev en slags början till språkomställningen. (6)

---

(1) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.122, 124  
(2) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.40  
(3) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.124-125  
(4) Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna", s.14-15  
(5) Bertha Spafford Vester: "Our Jerusalem", s.187  
(6) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.125

I många av bondgårdarna packades nu de stora blåmålade kistorna med kläder för både sommar och vinter. Det blev både pälsfodrade rockar, mössor med öronlappar och annat med skydd mot svår kyla, för hur skulle dessa köldhårdade svenskar kunna veta att vintrarna i Jerusalem vanligtvis var mindre kalla än somrarna i Sverige. Nästa gång de frös skulle det troligtvis vara av malariafrossa.

Kvinnorna tog isär och packade ner spinnrockar och våvstolar med de urgamla tillbehören. Männerna packade allehanda verktyg, medan andra packade frön och spannmål, sättpotatis, järnplogar... De hoppades bli självförsörjande - helt ovetande om att skogarna i Palestina sedan tusentals år var utplånade och att de nya plantorna ödelagts av generationers getters ätande.

Tipers Lars Larsson var en av de rikaste bönderna och på hans gård bodde man alla natten innan avfärden. Kvinnorna och småbarnen sov inne i huset och männen och pojkarna bäddade åt sig på höskullen ovanför stallet. (1)

Så var avresedagen inne. Jerusalemsfararna var redo att lämna sin hembygd. Med häst och vagn reste de till Vansbro station. Medan de en sista gång rullade fram längs den välkända vägen genom byn, sjöng de

"Vi vandra till Sion,  
saliga, himmelska Sion.  
Vi vandra uppåt till Sion,  
Guds härliga, himmelska stad.

Under färden till Vansbro utbröt ett fruktansvärt oväder med åska, hagel och ösregn. Det uppfattades som en Guds dom över de som inte velat följa med. Olof Larsson hade ju sagt, att det skulle regna eld och svavel över dem, som stannade kvar. Änkan efter en av församlingens präster hade efteråt berättat, att "så svårt oväder, som nu bröt ut, mindes man sig ej ha sett. Alla trodde, att det var förutsägelsen, som gick i fullbord. Hagel föllo så stora, att på ladorna blevo stora, djupa märken". Säden blev avmejad. (2)

Jerusalemsfararna, däremot, drabbades bara av en lätt skur när de passerade sockengränsen, och visste inte om den "förbannelse" som drabbade de som stannat kvar hemma. (3)

När raden av hästkärror nådde Vansbro järnvägsstation, två och en halv mil från Nås, försökte barnen springa bort och gömma sig för att slippa skiljas från sitt hemland.

"Vi bryr oss inte om att fara till Jerusalem", sa de. "Vi vill gå hem!"

Det var den 23 juni 1896. (4)

Resan gick nu alltså vidare med järnväg - för många av deltagarna var det deras livs första tågresor - till Göteborg, där Nåsfolket steg ombord på ångfartyget "James J. Dickson" för resans första etapp av sjövägen. (

- 
- (1) Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna", s.15  
 (2) Robert Murray: "Till Jorsala", s.243-244  
 (3) Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna", s.16  
 (4) Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna", s.14

Femton år i Jerusalem - innan Näs-folkets ankomst.

Man får lätt en missvisande bild av koloniens historia om man inte studerar den tid på 15 år som den ursprungliga gruppen bodde i Jerusalem, alltså innan Olof Larssons församlingar anlände dit 1896.

Under denna tid hann "The Overcomers" acklimatisera sig, och åtminstone barnen började finna sig till rätta. De lärde sig arabiska och fick nya lekkamrater i sitt nya hemland.

1881 när "The Overcomers" kom var Palestina ett synnerligen primitivt land, sett ur västerländsk synpunkt. Som ett exempel kan nämnas att det knappast fanns framkomliga vägar för hästskjutsar. Spafforditerna hade varit tvugna att åka den långa vägen mellan Jaffa och Jerusalem i skakiga vagnar. Det skulle dröja ett tiotal år innan järnväg byggdes.

Av Berthas skildring av den första tiden i Jerusalem får man en uppfattning om hur improviserat hela reseföretaget var, om det överhuvudtaget var meningen att man skulle stanna. Genom resebyrån Cook hade de inkvarterats på Mediterranean Hotel, vilket var det enda europeiska hotel som då fanns i Jerusalem, men det gällde att finna ett lämpligt hus att hyra. Det enda man visste vad gällde planering var att de skulle leva som de första kristna, i gemenskap. Ekonomiska medel lades i en kollektiv kassa. Eftersom det inte finns några anteckningar från den första tidens praktiska bestyr (Bertha Spafford Vester skrev sin bok så sent som 1950 och avstod från att beröra detta ämne) är det svårt att veta hur påverkade man var av tanken på en Jesu andra återkomst och hur den tanken påverkade planeringen för framtiden.

Men man fann i alla fall ett hus att hyra. Det låg på Bezethakullen innanför Damasusporten, och från taket kunde man se hela den gamla staden, t ex Klippmosken och Gravkyrkan. Utanför murarna låg nybyggda stadsdelar.

Detta hus finns ännu i dag kvar.

Jerusalem är en stad som kan förknippas med de tre stora monoteistiska religionerna; det är den heliga staden för judendomen, kristendomen och islam. När Spafforditerna kom, var de under de första veckorna helt hänfödda över att vara i Jesu stad. Men staden hade ju också en vardag, och Spafforditerna ställdes snart inför de praktiska saker som måste ordnas. Huset måste inredas för att fungera som ett hem där man skulle kunna äta, sova, arbeta etc.

Men nu är det en del saker som förbryllar. Man ville inrätta sina liv i Jesu efterföljd, och hade satt upp tjänandet som ideal. De skulle sträva efter att leva i fattigdom och hjälpa varandra och "bära varandras bördor". Men i praktiken blev det så att de lät betjäna sig. De skaffade sig nämligen en hel stab av tjänstefolk, precis som de var vana att ha det hemma i USA (förutom att arbetskraften var betydligt billigare i Jerusalem än i USA).

Bertha Spafford Vester verkar därför helt omedveten om ologiken i detta när hon gläder sig över att det "inte fanns några tjänarproblem" och räknar upp de anställda:

- Kokerska - en kristen bondkvinna från staden Ramallah
- Fem andra tjänare: Miriam och hennes dotter Hannieh och tre unga män, som skötte inköp passade upp vid bordet etc.
- Dessutom en tjänstekvinna som skötte tvätt och strykning.

Familjens fosterson Rob var praktiskt begåvad och skötte det mesta av snickeriarbetet. Men han fungerade också som förman för det folk som anställdes för olika inredningsarbeten. Han har en överlägsen attityd då han berättar:

"Jag har haft åtskilliga arabkvinnor att övervaka från solens uppgång till dess nedgång. Det är en egendomlig men intressant uppsättning

av folk, och jag har haft ganska stort nöje av dem. ( - - - )  
 Arabkvinnorna är goda arbetare när man står över dem och skriker  
 "Yellah" (Jobba på!) "

Det är svårt att få en uppfattning hur kolonisterna, efter det att de inrättat sig i huset, fyllde sin tid med vardagligt arbete. Bertha skrive sällan om arbetet som en väsentlig del av tillvaron i kolonien. Det är därför troligt att tjänarna tog hand om de tunga sysslorna så att hennes föräldrar med vänner helt kunde ägna sig åt andliga ting och i övrigt lite småpyssel.

Något betydande praktiskt arbete i form av odling förekom inte. Det var först när Nåsbönderna kom som man började med detta.

Orsaken till denna passivitet var att man var avvaktande. Om nu Jesus skulle komma tillbaka snart så var det ju onödigt att bosätta sig permanent och göra andra mänskliga strävanden. Bertha:

"Vad beträffar mina föräldrar var vistelsen i Jerusalem fortfarande temporär. De var mera inriktade på vad landet gjorde för deras själar än vad de gjorde för landets människor. Det var först när arbetsuppgifterna växte, eftersom det fanns behov för dem, som kolonien fick en mera permanent aspekt. ( - - - )

Vår grupp, som hängivna kristna, kände att det fanns ingenting högre under himlen att lära ut än den kristna etiken och sättet att leva, men trodde inte på tvång eller, såsom många gånger hände, att man omvände en god jude till en dålig kristen."

Det är både fel och naivt att tro att syftet med "The Overcomers" Jerusalemsresa var att genom praktiskt arbete hjälpa landet ur dess fattigdomssvårigheter. Inte heller drevs de av någon ambition att missionera för att vinna själar för kristendomen, som alltså kan märkas i Berthas ord ovan. Deras hjälpverksamhet kom igång mera av en slump. Mrs Spaffords tidigare erfarenheter från Chicagobranden och vad som följde efter den kom nu väl till pass, när hon märkte att hon kunde göra en insats.

Efter mr Spaffords död 1889 styrdes kolonien med mrs Spafford i toppen. Det föll sig naturligt att den utriktade hjälpverksamheten blev koncentrerad på sjukvård och undervisning i barnavård. För jordbruk och dylikt hade hon inget egentligt intresse. (1)

---

(1) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.76-80

Bilden visar Anna Spafford med döttrarna Bertha (överst) och Grace.  
År 1896 var Anna 54 år, Bertha 18 och Grace 15.  
I sin artikel "Et budskab fra Gud" (Morgenavisen, Jyllandsposten)  
skrev Lise Johnsen om den här bilden, att Annas "ansigt tegner tydeligt  
nok mere et billede af brutal vilje end af doegtig fromhed."  
(Det är kanske överflödigt att upplysa om att artikeln även i övrigt  
var kritisk...?)



nåsbornas  
anslutning  
till  
kolonien

1896 - 1930



## Nås.

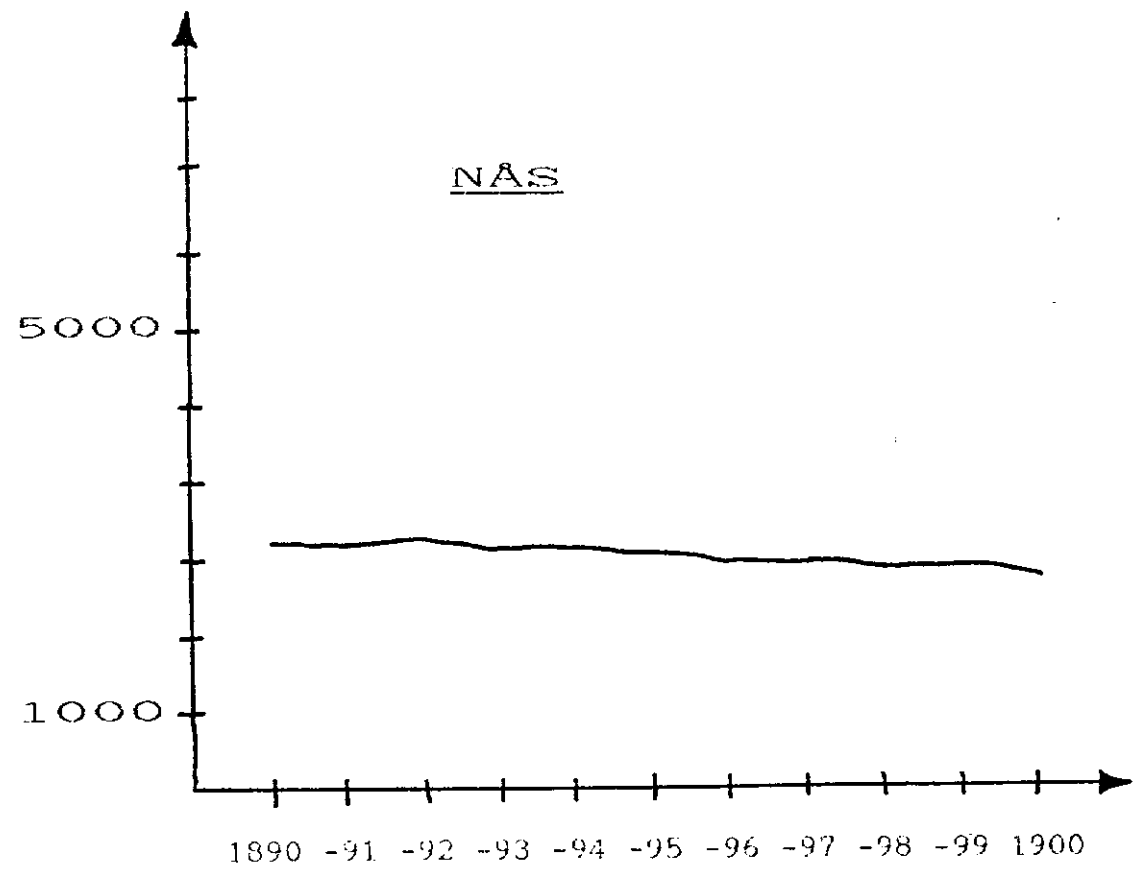
**Till Jerusalem!** Ett fyrtiotal personer i Nås, barn inberäknade, hafva på kallelse af en deras lärare, f. d. sjömannen Larsson, nu boende i Chicago, Norra Amerika, börjat göra sig i ordning för — den sista färden. Resans mål är hvarken mer eller mindre än Jerusalem.

Allt hvad de äga och hafva säljes med en brädska som gällde det lifvet, och de påstå, att Kristus snart skall nedstiga i Jerusalem och hämta dem, ty det har Larsson sagt, och ve den som tviflar! Öfver de kvarvarande skall Gud låta rägnas eld och svafvel såsom tordom öfver Sodom och Gomorrha, och de af deras samfund, som uttalat betänkligheter öfver följderna af resan, skola förvandlas till saltstoder

Ordern kom förra veckan och de vänta hvarje dag på ny kallelse att gifva sig i väg.

Somliga utat dem äro välbärgade och dessa få väl hjälpa de mindre be-medlade, säger Länstidningen.

Befolkningsutvecklingen i Nås och Dalarna under 1890-talet.



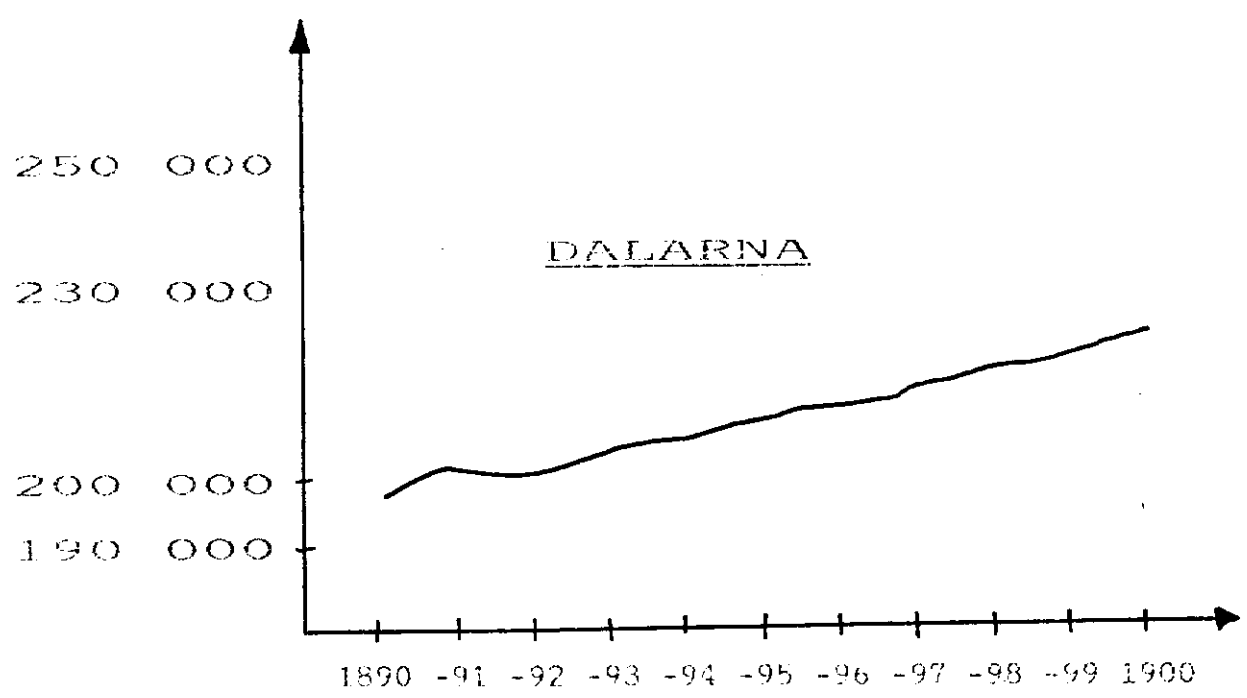
Invånareantal:

1870-talet: 3.300 (Innan Lindesnäs bruk lades ned)  
 1890: 3.194  
 1900: 2.843

1878 lades stångjärnstillverkningen ner i Lindesnäs bruk. Driften hade blivit för dyr och skulle bli mindre kostsam vid Domnarvet. En skara vana arbetare, valsmästare, valssvarvare, valsare och vällare stod nu utan arbete. Att befolkningssiffrorna minskats kan alltså förklaras dels med den utflyttning från Lindesnäs som nu följde, och dels med den välkända Amerikafebern. (1)

---

(1) Nås - med Dalälven från källorna till havet, del 2, Västerdalälven, bok 7, s.84 & 105



KÄLLA: Svensk Emigrationsutredning  
bilaga 5-7 1910 tab.43

## "Jerusalemsfararna"

Följande personer 38 personer hade d.27/6 1896 tagit ut flyttningsbetyg:

Sjö Anders Persson (född 1854), Kvarnnäset återlämnade sitt betyg före avresedagen.

### Från Hjulbäck:

Hemmansägare Möckelind Erik Ersson (-51)

Hans hustru Karin Ersdotter (-60)

Deras barn:

Karin (-81)

Erik (-84)

Anders (-86)

Olof (-89)

Lars (-91)

Nils (-93)

Anna (-96)

Hans svärmöder hem äg Jönnes Erik Janssons änka Brita Ersdotter (-42)

Pigan Hemmings Katrina Persdotter (-59)

Landbondesonen Hollisbetes Jon Jonsson (-70)

Hem äg Hol Lars Larssons änka Brita Ersdotter (-52)

Hennes oäkta döttrar:

Katrina (-86)

Kerstin (-86)

Hem äg dottern Hol Brita Larsdotter (-75)

Hem äg dottern Hol Anna Larsdotter (-79)

Hem äg sonen Hol Lars Larsson (-81)

### Från Sveden:

Hem äg Tipers Lars Larsson (-43)

Hans hustru Karin Halvarsdotter (-40)

Deras döttrar:

Karin (-73)

Kerstin (-75)

Arbetspigan Johanna Johansdotter (-61)

Landbondesonen Jugas Jon Olsson (-76)

### Från Kvarnnäset:

Hem äg Josefs Lars Larsson (-53)

Hans hustru Brita Olsdotter (-53)

### Från Utankyrka:

Hem äg Gästgivar Mats Matsson (-42)

Hans hustru Brita Larsdotter (-52)

Deras barn:

Karin (-82)

Maria (-84)

Eva (-86)

Erik (-88)

Olof (-91)

Hem äg dottern Gästgivar Brita Matsdotter (-74)

Hem äg dottern Gästgivar Anna Matsdotter (-79)

Pigan Hanses Anna Persdotter (-56)

Pigan Liss Karin Larsdotter (-54)

#### GRUPPERING EFTER SOCIAL STÄLLNING OCH ÅLDER

6 föräldrar, ganska välbärgade: 36, 44, 45, 53 och 54 år  
 14 barn (7 flickor och 7 pojkar), 3, 5, 7, 10, 12, 14 och 15 år  
 1 spädbarn (flicka)  
 6 ungdomar (döttrar), 17, 21 och 22 år  
 2 barnlösa makar, välbärgade hemmansägare, 43 år  
 2 välbärgade hemmansägareänkor, 54 och 56 år  
 4 pigor, 35, 37, 40 och 42 år  
 2 landbondesöner, 20 och 26 år (välbärgad)

Sammanfattningsvis 14 vuxna mellan 35 och 56 år, 8 ungdomar mellan 17 och 26 år och 15 barn under 15 år. Totalt alltså 37 personer.

---

Källa: Utflyttningsbok för Nås församling, för uttagna flyttningsbetyg till Palestina d.27/6 1896

## Nåsfolkets liv i kolonien

I och med Nåsbornas anslutning till kolonien steg medlemsantalet till 133. Av dessa var 77 svenskar och svenskamerikaner, 37 amerikaner och 19 representerade andra nationer: Canada, Danmark, England, Tyskland, Indien, Libanon, Norge, Palestina, Rumänien, Skottland, Serbien och Spanien. (1)

Men kolonimedlemmarna hade inte uppmuntrats det allra minsta för att hålla kvar sitt hemlands språk, och alla tendenser att kalla kolonien "Swedish-American Colony" istället för "American Colony" hade omedelbart krossats av mrs Spafford. (2)

Man kan ju fråga sig vad denna andra generation i Jerusalem hoppades uppnå bara genom deras fysiska närvaro där. Det var ju 15 år sedan Jesu andra återkomst hade väntats. Vad väntade sig egentligen de nya medlemmarna då de anslöt sig till kolonien, till mrs Spafford? Varför var de gamla medlemmarna fortfarande kvar, när nu inte Jesus hade kommit tillbaka? Lars Linds förklaring är lika enkel som bitter:

"Det enda svaret ligger i Anna Spaffords mystiska kraft och hennes infernaliska sätt att utnyttja sina "uppenbarelser" till att skapa ett nätverk som ingen av de infångade kunde ta sig ur."

När Nåsborna mötte den 54-åriga Anna Spafford, som de genast fick lära sig att kalla "mor", i Jerusalem, var hon på höjdpunkten av sitt liv. Hon kunde inte precis kallas vacker, hon var kraftigt byggd, av medellängd och med gråsprängt hår. Men hon hade en sällsynt värdighet, som (uppenbarligen) kom av hennes starka tro på sitt kall. Hennes ögon var ljusblå - samma blåa nyans som på de blå pärlor araberna bar för att skydda sig mot "det onda ögat". Lind:

"Tillsammans med besökare och andra utomstående kunde hon vara vänligheten själv - bland dem behövde hon inte hålla på sin auktoritet. Inom församlingen var det annorlunda. Där måste hon alltid försvara sin position och hon gjorde det genom ett skräckvälde med förfärliga utbrott av hotelser, som måste ha haft sitt ursprung i Uppenbarelsebokens profetsior om Domens dag." (1)

När Nåsborna kom fick de, precis som Spafforditerna fått göra tidigare, gå igenom en besvärlig omställningsprocess. I flera avseenden blev detta ett handikapp, t ex vad gällde språksvårigheterna. De forna Nåsborna kände sig - och särskilt då i början - underlägsna och fick finna sig i att bli "utnyttjade". Lars Lind säger att Dalkullorna tog över tjänstefolkets arbeten. Kolonien fick därmed gratis arbetskraft. De tycks därför ha blivit utnyttjade av de forna kolonimedlemmarna, och då uppstod klasskillnad.

Pastor Steen - som besökte kolonien 1902 - anger att svenskarna fick göra grovarbetet medan amerikanerna spelade herrar (Se vidare om Pastor Steen under rubriken "Pastor Henrik Steens artiklar"). (3)

Laura Petri skriver i "På heliga vägar" (1931) om kontrasten mellan den äldsta koloniens passiva väntan på Kristi återkomst och den friska fläkt som kom in i kolonien med Nåsfolket:

(1) Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna", s.24

(2) ibid s.113

(3) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.79

"Dess egentliga uppgift hade varit att vaka och bedja och bereda väg för återvändande judar och därmed påskynda Kristi återkomst. ( - - - ) Men med svenskarnas ankomst inträffade en stor förändring. De voro unga, kraftiga arbetsmänniskor och skämdes att sitta med händerna i kors." (1)

Om vi går tillbaka i tiden till 1880-talet, då mr Spafford ännu levde, så ser vi att han engagerade sig i att hjälpa de judiska immigranterna från Jemen, vilket tärde hårt på koloniens resurser. Man måste låna pengar och pantsätta saker bara för att klara de nödvändigaste utgifterna. I svåra nöd blev de själva hjälpta av arabiska vänner, som i sista stund förbarmade sig över kolonimedlemmarna och gav dem kött, ägg och frukt.

Kolonien ansåg det inte heller vara rätt att ta betalt för sina tjänster, eftersom det inte skulle stämma med kärleksbudet.

Men det här går ju heller inte riktigt ihop! Bertha Spafford Vester påstår att de gav generös hjälp till behövande, samtidigt som de själva behövde hjälp för att överleva. Plus att de varken sysslade med odling eller förvärvsarbete. Den ursprungliga gruppens medlemmar var heller inte vana vid kroppsarbete. (2)

Men i och med Chicagogruppen (Larssons) och Nås församlingens ankomst kom de praktiska frågorna att dominera. Nu skulle över hundra människor försörjas. Barnen måste ha tillsyn eller få gå i skola. Hjälpsamheten behövde resurser. (3)

Edith Larsson skriver rent ut att det var Dalfolkets förtjänst att förändringarnas vindar blåste vad gällde arbetet i kolonien:

"Stora förändringar ägde rum i kolonien efter den svenska församlingens ankomst. Dessa var dugliga människor, raska och villiga att förtjäna sitt dagliga bröd, praktiska människor, som insåg att arbetet var nödvändigt för deras uppehälle." (4)

De yngre kvinnorna avdelades för städning, tvätt, strykning, matlagning etc. De äldre hade mer krävande sysslor som t ex vävning. Några av husmödrarna hade ju tagit med sig vävstolar från Nås. Men för att kunna få färdigt det garn som behövdes, bad de sina släktingar i Nås att sända dem kardor, spinnrockar och andra redskap som de behövde. De bad också att släktingarna skulle skicka dem ull. Den svenska ullen var mycket finare än den som fanns i Palestina.

Männen skötte utomhusarbetena. Ur ett brev från Tipers Lars Larsson daterat den 21 mars 1897:

"Vi har sex vingårdar som vi fått att bruka och som vi arbetar på om dagarna. Det är så härligt, då vi så många bröder får vara tillsammans ute på markerna och arbeta i frid. Ingen sätter sig upp den ene mot den andre, ingen här söker sitt eget bästa, ingen säger något vara sitt, utan allt vad vi hava är gemensamt" (Fler exempel på idealitiskt skönmålande i brev under rubriken "Breven hem")

Men dessa bönder ville ha ett ordentligt jordbruk, därför arrenderade de ett stort jordområde på Oljeberget strax utanför Getsemane. Men innan

(1) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.177

(2) ibid s.147

(3) ibid s. 148

(4) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.45

de kunde börja måste de ha mer redskap. Josef Lars Larsson skrev därför till Nås och bad dem sända vektyg och redskap av olika slag, plogar, släggor, borrstål, skruvstycken m.m. För att kunna driva jordbruket anskaffades också en häst och tre åsnor. Det byggdes en ladugård med mycket kreatur som gav "den bästa mjölk som stod att få i Jerusalem". Förutom kor hade man svin, höns, ankor och gäss. Man drev en kvarn tre mil från Jerusalem. Josefs Lars Larsson, som var den drivande kraften i jordbruket, startade och drev också en smedja, som så småningom blev berömd över hela Jerusalem.

Olof Larsson fick (den degraderande) uppgiften att laga alla trasiga kökskärl och det byggdes ett skjul åt honom i ett hörn av trädgården.

Så småningom anlades köksträdgård och startades konditori, konservfabrik, tandklinik och snickeri. Där sysslade man också med snideri av prydnadsföremål som man sedan sålde i koloniens souvenirbutik. Bland de andra saker som såldes där kan kort med pressade blommor påklistrade, som ungdomerna plockat, nämnas. Dessa blombrev/kort hörde också till de saker som Nåsborna skickade hem till släktingarna i Sverige.(1)

Till och med Bertha gav sitt erkännande av Nåsböndernas flit och skicklighet att finna nya arbetsområden.

"Våra svenska bönder började att odla en farm"; "vävstolar sattes upp"; "kor anskaffades" etc. Och hon summerade: "Andra industrier startades, och steg för steg, genom flit, reste sig kolonien ur fattigdomen."

Paradoxalt nog så var det just denna "resning" som fick kolonien "på fall". Det var ett avsteg från det kristna idealet om egendoms-gemenskap, därför att lusten att äga nu kom in i bilden. (2)

---

(1) Svensk Veckotidning 7 maj 1976, Martin Högberg: "Nåsbönderna i Jerusalem"

(2) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.148-150



## Butiken

Jordbruket drevs aldrig i någon större skala utan var begränsat till produktionen av foder för korna och hästarna. Koloniens viktigaste inkomstkälla var butiken, och jag vill därför skriva lite om den.

Vesterbutiken, som tidigare varit konkursmässig, blev en livlig metropol. Man hade fått fart på vad som blev den mest livaktiga avdelningen året om - fotoavdelningen - genom kontakter med tyska och brittiska firmor. Stereotypiska bilder såldes i massor, ljusbilder av glas skeppades i tusental till skolor och universitet runt om i världen. Tvåmetersförstoringar med vinjetterade panoramor av Den Heliga Staden, kopior av religiösa målningar, bilder av mosaikgolv och keramikklädda moskeer var andra produkter. Senare fick man besök av en kringvandrande världsluffare från Tyskland, som erbjöd sig att mot betalning lära ut hemligheten att färglägga fotografier.

Bilder av de heliga platserna såldes lika snabbt som de kunde produceras. Efter några få år hade man en komplett samling negativ, som inkluderade Palestina, Syrien, Egypten, Sudan och t o m Indien, i sin katalog. Detta innebar förstås också månadslånga resor under för våra dagars resenärer okända förhållanden.

Till butiken kom nu bibelexperter och andra resande för att göra beställningar. Man kunde också finna t ex Palestinas mest kompletta herbarier, och naturligtvis också de redan nämnda blomsterkorterna. Under den korta våren kunde ibland hela koloniskolan ge sig ut på blomsterplockning. Och eftersom tid nu var pengar var grupper av manliga medlemmar frånvarande vid morgonbönen.

De araber som stod kolonien nära hade svårt att förstå förvandlingen.

"När ni är där uppe ber ni Kära Gud, Kära Jesus" sa en av dem.

"Men i butiken ber ni O guld, kära guld." (1)

---

(1) Lars E. Lind: "Jeruslamsfararna", s.83-84

## Celibatet

Att allt naturligt liv och allt begär skulle underkastas det andliga livet, var något mrs Spafford tolkat ur ett av sina budskap redan i Chicago. (1)

Tron på parusin (=Kristi andra återkomst), det gemensamma hushållet och den gemensamma egendomen, var något som kännetecknade många andra kristna sekter. Men celibatet gjorde "American Colony" unik bland dessa grupper.

Man kallade sig ju "The Overcomers", och detta betydde enligt Spaffords att "förneka köttet och alla dess verk". Under 23 år var detta det viktigaste kravet för medlemskap. (2)

När Nåsborna anslöt sig, med småbarn, tonåringar, ungdomar i 20-års-åldern och däröver, var det därför en kraftinjektion för en församling med celibat. Många år hade gått sedan det enda barn som avlats innan föräldrarna hade anslutit sig till Spafforditerna hade fötts i det Gamla huset vid stadsmuren och småbarnsskrik hade inte hörts i kolonien sen dess. (3)

Barnens status var inte hög i kolonien. De var snudd på allmän egendom, som kunde beordras till arbete av vilken vuxen medlem som helst, och straffas av vem som helst, som ansåg det vara nödvändigt.

"Man bodde enligt ålder och kön, inte tillsammans med sina syskon". "Systrar" såg till att kläderna tvättades och lagades, "bröder" var tillsyningsmän på nätterna. (4) Men kyskhetslöftet hade ju inte återkallats. Man kunde ju därför fråga sig om föräldrarna hade syndat, då de avlat den avkomma som de nu förde med sig. (5)

Vid en andakt strax efter Nåsbornas ankomst hade mrs Spafford meddelat att alla äktenskap hädanefter skulle vara upplösta och inga nya fick ingås. De skulle leva endast som bröder och systrar tillsammans, för att deras tro skulle provas. (6)

Bl a av anteckningar i mrs Spaffords bibel har man kunnat utläsa en del tankar. Dessa kretsade kring Jesus såsom brudgum, och kolonien (kanske med mrs Spafford själv inkluderad?) som bruden. Denna fixering med Kristus som själens brudgum kan ha att göra med den askes som anbefalldes i kolonien i försöket att undertrycka driftslivet som något ont och befläckt. Ständigt återkommande är kravet på att "bruden" ska vara död för världen, och att hon ska vara ett föredöme i renhet.

Tipers Karin gjorde en gång en liknande anteckning: "Förbliv i himlen du hustru af Gud", som är ganska nära mrs Spaffords bibelkommentarer. (7)

Lars Lind:

"Det fanns några mycket vackra och begåvade flickor i vår generation. De hade utomordentliga röster, vacker hållning och figurer som man skulle ha lagt märke till i vilket samhälle som helst utom vårt. Men bevare dem om de försökte göra något för att attrahera någon av det motsatta könet eller om de återgäldade en blick från någon beundrare! De utomstående pojkar kunde inte förstå dessa onaturliga beteenden." (8)

(1) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.30

(2) Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna", s.105

(3) ibid s.33

(4) ibid s.190

(5) ibid s.24

(6) Svensk veckotidning 7 maj 1976, Martin Högborg: "Nåsborna i Jerusalem"

(7) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.177

(8) Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna", s.105-106

Något Lars Lind betecknar som "ett av de grymmaste inslagen i ungdomarnas uppväxttid" var den hårda bevakningen av koloniens skolungdomar. Om någon av dem ertappades med att prata privat med en klasskompis "från utsidan" (Inte bara koloniens egna ungdomar gick i dess skola, utan också "utomstående") kunde han/hon bli tillrättavisad och förhörd i timmar i hopp om en bekännelse som ändå bara kunde ha uppkommit i vakternas inbillning. Man hade "watchmen" (vakter) just för att förstärka övervakningen av de unga. Deras uppgift var att rapportera om vad ungdomarna hade för sig. (1)

En vacker flicka i kolonien hette Lilly. En dag fick hon tag i puder och rouge - och blev omedelbart avslöjad. Hennes tidigare sångtalang började blekna bort och hennes hy förlorade sin friska färg. Hon började klä sig underligt och sitta och fundera för sig själv. Man upptäckte hur hon liksom snubblade fram när hon gick - eftersom hon visste att koloniens skomakare inte skulle tillverka de så moderna högklacksskorna hade hon lagt trädrullar i sina egna skor. Hon kunde ha hamnat på sinnessjukhus, men då tog hennes gamla mor med sig henne och hennes syster tillbaka till Chicago.

En annan flicka hade råkat ur balans av omständigheterna, och på ett morgonmöte chockerade hon församlingen genom att skrika: "Vad är en man utan en kvinna!". Hon kördes genast ut av sin stränga mor och en äldre syster, och sattes i ensamcell i ett gammalt fäste som kolonien hyrt. Man rakade huvudet på henne, och när hennes gråt och skrik kunde höras ut satte man henne i tvångströja. Många år gick innan hon åter sågs i församlingen, men spåren efter vad hon fått gå igenom fanns kvar. När hon talade med någon man var hennes blick riktad mot fötterna snarare än mot ansiktet.

Trycket blev så starkt att inte mindre än fyra familjer (änkor med sina barn) återvände till USA för att försöka starta sina liv från början. (2)

En annan tragisk historia kan kopplas direkt till Nås. Hollisbetes Jon Jonsson hade nämligen inte följt med till Jerusalem av religiös övertygelse, utan därför att han älskade en av Tipers Lars döttrar - Karin. I Nås hade sociala skrankor hindrat äktenskap, men i Jerusalem skulle de ju ha allt gemensamt och alla såna sociala hinder vara borta. Men nu var det alltså omöjligt här också. Hen stannade några år och arbetade som bagare i kolonien. Han hade ju trots allt möjlighet att träffa Karin, i synnerhet som hon tidvis arbetade i bageriet. Antagligen så hoppades han också att giftemålsförbudet skulle upphävas. Men åren gick, och strax efter sekelskiftet reste han till Amerika, varifrån han senare återvände till Nås. (3)

Om denna utbrytning från kolonien skedde på helt frivillig väg är dock inte helt säkert. Olof Fahlen kallar honom "ett fall av typisk uteslutning". Och visst var han efter koloniens dogmer ganska så obekvämt. (4)

Men vad hände nu med dessa två? Prosten Heimgård, förut präst i Nås, visste besked beträffande Jon:

"Hemkommen kunde han inte finna sig till rätta. När han ombads att berätta om det han varit med om i Jerusalem, kom han alltid med ett avvisande svar: Det går bra att åka dit och se efter själv!"

(1) Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna", s.105

(2) ibid s.106

(3) Svensk Veckotidning 7 maj 1976, Martin Högberg: "Nåsbönderna i Jerusalem"

(4) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.195

Självklart måste det ha varit en vanära att komma tillbaka till Nås. Han skrev brev till Karin, i vilka han bönföll henne att återvända, men hon vågade inte ens besvara dem. (1)

Stackars Jon väntade förgäves och hoppades i det längsta att hon skulle ändra sig, men gav till sist upp. Han började dricka för att dränka sin sorger, och dog några år senare, som en bruten man utan några vänner. Han hade undvikit kontakt med människor så mycket som möjligt fram till sin död då han slutade som skogsvaktare. (2)

Men Karin gifte sig aldrig, trots att hon kort efter Jons hemfärd hade kunnat. (3) För trots alla sina förebygganden kunde Mrs Spafford inte hindra förhållanden inom kolonien, speciellt inte sen hennes egna döttrar började "gå stadigt". Hon påverkades också utifrån och förstod att hon inte längre kunde hindra utvecklingen, så nu förklarades det att en "uppenbarelse" hade kommit med påbudet att äktenskap skulle återinföras och Mrs Spaffords dotter Bertha skulle bli den första att gifta sig. Nästan alla medlemmar hade lidit av splittringen och upplösningen av familjer och annat detta fört med sig. Den nya "uppenbarelsen" hälsades därför med stor lättnad och sann glädje och ärlig lyckoönskan till det vackra paret fröken Spafford och herr Vester. (4)

Året var 1904. (5)

Denna fråga har förstås både väckt debatt och stor uppmärksamhet. Om man läser Bertha Spafford Vesters bok upptäcker man att hon ofta är besvärad över och försöker tona ned sin mors religiösa ideer. Det gäller även denna fråga. Bertha förklarar att hennes far en tid efter ankomsten till Jerusalem anförtrott sin hustru att han ville leva enligt bibelversen Matteus 19:12 "Det finns sådana som är utan kön från födseln och sådana som av människor har berövats sitt kön och sådana som själva har gjort sig könlösa för himmelrikets skull. Den som kan må tillägna sig detta" (Bibelkommissionens översättning 1981). Bertha berättar vidare att föräldraparet först inget sagt till de övriga medlemmarna i gruppen, men när Mrs Spafford talade om detta för Mrs Whiting, fann hon att de gjort samma val. Bertha kallar detta "en personlig offergärning som inte berörde någon förutom dem som valde att leva så", och förnekar att detta var en förhärskande dogm i gruppen. Hon påstår att allt blev misstolkat och nedsvärat av gruppens motståndare, sen detta läckt ut. (6)

---

(1) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.196

(2) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.61

Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna", s.20

(3) Svensk Veckotidning 7 maj 1976, M. Högberg: "Nåsbönderna i Jerusalem"

(4) Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna", s.106-107

(5) Svensk Veckotidning 7 maj 1976, M. Högberg: "Nåsbönderna i Jerusalem"

(6) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.206

## Motivförskjutningen

"The Overcomers" från 1881 hade fört ett övervägande passivt liv när de väntat på Kristi ankomst. När han inte kom 1881 fortsatte de trossvisst att vänta - en väntan som fick ny näring genom Fredrik Franssons förusägelser om parusins uppfyllande 1897. Men även detta år gick ju utan att förväntningarna infriades. Man var nu hänvisade till Jesu ord om att ingen visste stunden för Hans återkomst.

Vid denna tid började bl a fotoverksamheten blomstra, och denna chans att tjäna pengar måste ha påverkat Mrs Spafford att ge lättnader i religionsutövningen. Hon lät ju te x de unga männen utebli från morgonsamlingen pga sitt arbete.

Det är troligt att allt detta - från from väntan på Kristi återkomst till vardagsplikter i dagens tidsålder - gradvis förändrade kolonimedlemmarnas levnadsförhållanden. De började under 1910-talet känna sig alltmer hemmastadda i sin jordiska boning.

Ett annat tecken på denna motivförskjutning var den omarbetning av "Jerusalem" som Selma Lagerlöf gjorde 1909, där hon gav Nåsborna en mer praktiskt inriktat uppgift som skäl för utvandringen. (1)

---

(1) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.153-154

## Ostracism

I Pocketuppslagsboken (Informationsförlaget, 1984) definieras ostracism på följande sätt:

Ostracism = forngrekisk omröstning med krukskärvor för landsförvisning av misshagliga.

I kolonien, med sina stränga samlevnadsregler och tabuföreställningar, använde man inte lerskärvor, men tillvägagångssättet vid uteslutning som man tillämpade, var minst lika effektivt: skvaller - utpekande - förkastelsedom - uteslutning. Inte sällan fanns mrs Spafford både i rollen som åklagare och i rollen som domare. (1) Det talas om ett snabbt fungerande angivarsystem. (2)

Men för en tillfällig besökare i kolonien framstod den lätt som ett mönster av samlevnadsform. Honnørsorden i mrs Spaffords predikan var Enighet och Kärlek. Man skulle ju leva i den första kristna församlingens efterföljd, som i syskonkärlek. (1)

För att bevara sin maktposition ansåg mrs Spafford det som en nödvändighet att vara hård. Vid morgonbönerna utdelades bestraffningar. Lämpliga bibeltexter lästes för att visa "syndens lön". (3)

Lars Lind:

"Ingenting var ju hemligt i denna församling och ingen kunde kalla ens sin själ för sin egen. Morgonmötena, som kunde räcka en, två eller tre timmar, var inte bara andakter och religionsundervisning utan också ett slags "husrengöring"..."

Själv blev Lind prickad för att han hade tillbringat tid med att läsa Thackeray. En annan gång, berättar Lind, kunde det vara en gammal man som fortsatt bo med sin hustru trots att celibat var påbudet, eller en gammal änka, som anklagades för att tycka mer om blommor än om Gud. Det kanske värsta slaget drabbade mr Rudy, som troget skött koloniens finanser tills mr Vester tillträdde. Man hade funnit en gammal målarburk med över 300 turkiska guldpund nedgrävda under en vinranka utanför hans dörr. Mrs Spafford riktade sitt dömande pekfinger mot honom och hans väninna syster Elisabeth och kallade dem "Ananias och Sapphira". Mr Rudy hade inte hunnit mer än att bekänna förrän han drabbades av hjärtslag och segnade ner död. Hans hjärta orkade troligen inte med pressen. (4)

Mrs Spafford samlade församlingen omkring sig och läste ur Bibelns Apostlagärningar om Ananias och Safira ( - - - ). "Blotta era synder," utropade hon, "och låt detta bli en läxa för alla som döljer någon del av sitt liv och inte ger sig helt åt Gud". Efter denna episod rådde stor fruktan i församlingen och "allas tankar uppenbarades". (5)

Inte förrän långt senare kom man att tänka på att han förmodligen gömt undan guld det endast av omtanke om kolonien, som en reservkassa. Det var oroliga tider, ingen vågade lita på bankerna och det gick rykten om att allt guld skulle beslagtogs. Men då var det försent att återkalla domen... (4)

Men redan innan detta hände hade angivarsystem utbildats och uppmuntrades. Brevcensur förekom (vilket är ganska uppenbart när man läser åtminstone de tidiga breven hem till Nås, där man förgäves får leta efter negativismer. Även realiteter som dödsfall rapporterades ofta långt efter det att de inträffat. Författarens anm. Källa: brev + Svensk Veckotidning 7 maj 1976, Marin Högberg: "Nåsbönderna i Jerusalem")

Källor till förgående sida:

- (1) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.194-195
- (2) ibid s.219
- (3) ibid s.205
- (4) Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna", s.45
- (5) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.93

## Döden

Bland de tidiga Spafforditerna, fram till år 1896 men även senare, talad man aldrig om döden som det naturliga och oundvikliga slutet. Nej, döden ver snarare det slutgiltiga straffet, som drabbade dem som inte "övervan sig själva". "You will be the next, if you don't overcome", varnades en "syster" som kom från en begravning. (1)

Bertha Spafford Vester berättar om en begravningscermoni hennes mor deltog i. En ung man, son till en romersk-katolsk arab, dog strax innan han skulle gifta sig. De sörjande samlades i ett rum, där den döde var placerad i en stol med sin brudklädda brud brevid sig. De närvarande uppstämde glädjerop för brudparet, medan brudgummens mor dansade framför gästerna. Hela tiden upprepade hon tillsammans med gästerna: "Det är min plikt att dansa". När dansen var slut, rev hon sönder sina kläder, slet slöjan från brudens ansikte och utstötte ett ohyggligt dödsskri. Därefter lades den döde i kista, och begravningscermonien tog vid. Den vilda demonstrationen av smärta dödade den döde brudgummens mor. Bertha kommenterar att cermonien gav uttryck för "vild och okontrollerad hysteri" och att hennes mor var uppskakad av vad hon fått se. Men några år senare hände det oerhörda att mrs Spafford själv ville dansa vid sin makes dödsbädd. (2)

Laura Petri:

"Dansen var ett uttryck ej för hennes glädje över mannens död, utan för hennes fulla hängivenhet till Gud och allt han sände i hennes väg." (3)

När Spaffords kom till Jerusalem var det med en övertygelse eller åtminstone ett hopp att få möta Herren. De skulle inte dö. (4) Men Anna Spafford var nu 81 år gammal, och hon hade ett inte alltför lätt liv bakom sig. Hennes hälsa började vackla. En dag viskades det att hon hade fått ett slaganfall och att högra sidan av kroppen var förlamad. Edith Larsson:

"Denna nyhet kom som en stor chock för oss alla. Det föreföll otroligt att något kunde hända henne. På något sätt tänkte vi aldrig på döden i samband med henne. "Dösen är syndens lön", hade hon sagt, när andra blev sjuka och dog. Och döden var Guds dom över synden. Hur kunde då hon bli sjuk eller dö? Hon hade alltid bett för återuppståndelsen och trott att Kristus skulle återkomma för att hämta sina egna. Därför greps vi nu av fruktan och undrade vad som skulle hända. Vi hade en sådan tillit och trodde så obetingat på henne." (5)

Och Lars Lind:

"En serie hjärtattacker ökade ytterligare fru Spaffords förvirring. Medlemmarna såg allt mindre av henne. De anhöriga förde henne ut till lantgårdar, så att hon skulle hållas borta från kolonimedlemmarnas stirrande blickar. Många medlemmar kunde helt enkelt

---

(1) Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna", s.64

(2) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.205-206

(3) ibid s.207

(4) ibid s.208

(5) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.120



inte tro att fru Spafford kunde vara dömd till samma öde som andra människor - de trodde väl snarast att hon hade ett evigt liv. Då hon dog år 1923 kom det som en chock. Vad medlemmarna än tänkte då de defilerade förbi hennes öppna kista måste de flesta av dem ha känt det som de blivit moderlösa, ur stånd att förstå det förflutna och utan möjlighet att förutse framtiden. (1)

Man borde kanske vänta sig känlosamma ord om moderns död i Berthas bok, men där hittar man istället en nästan kylig redogörelse. Tydligen så planerade makarna Vester en överflyttning till USA. För att Frederick Vester skulle få amerikanskt medborgarskap gällde det att få tillräckligt lång vistelse där. I april 1922 hade de därför åkt dit, och nu anlände det ovälkomna telegrammet om moderns slaganfall och läkarens vädjan att de skulle återvända, eftersom "hennes liv berodde på att vi kom".  
Olof Fahlens översättning:

"Nu var hon gammal och sjuk och behövde oss. Att tillåta själviska önsknings och behov påverka oss var otänkbart. Vi gav upp alla planer på Fredericks amerikanska medborgarskap för att skynda oss till Jerusalem."

Bertha berättar bara om moderns slut att hon talade norska de sista dagarna. Om begravningen att brev och telegram strömmade in från hela världen, att hela Jerusalem var i rörelse.

Bertha delade inte sin mors förhoppningar om Kristi andra återkomst. Till skillnad från de flesta av de sörjande kolonimedlemmarna såg hon moderns död som en "naturlig död". (2)

---

(1) Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna", s.168

(2) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.209-210

## Olof Henrik Larssons öde

"En dag, då jag var trött på att leka, kom jag in och klättrade upp i min fars knä för att få höra en saga. "Om havet och de stora båtarna", sade jag. Men istället för den vanliga sagan berättade han om sitt liv med entonig röst. Han talade mer för sig själv än till mig. "Så litet jag visste vad livet hade i beredskap för mig. Gjorde jag rätt, då jag lämnade allting och förde min familj till denna tillvaro? Men jag saknade det överlägsna självförtroende, som hon hade, och nu är det för sent att återvända." ( - - - ) "Om jag bara hade haft starkare tro", sade han senare till mamma, "så skulle jag aldrig ha tvivlat på min kallelse. Om jag hade haft starkare tro och mod att hålla fast vid denna tro, så skulle jag inte ha givit vika så lätt för hennes överlägsenhet. Men tvivlen kom och fördunklade min syn." (1)

Grundaren, ledaren och auktoriteten för församlingarna i Chicago och Nås hade i Jerusalem blivit helt undanskuffad från sin ledarställning av mrs Spafford. Den styrka han en gång visat upp som ledare och inspirator, då han byggde upp sina församlingar och förmådde jordbundna Nåsbonde att emigrera till främmande land för sin tro, verkade nu helt ha lämnat honom. Så hade han ju också vad som verkade vara koloniens oviktigaste syssla, att vara dess kittelflikare. Där satt han nu i sitt plåtskjul och ångrade bittert att han någonsin räckt mrs Spafford handen. (2)

Han kan inte ha gjort mycket väsen av sig. Sven Hedin har inte ens begrepp om vem han egentligen var, och har helt blandat ihop honom med mrs Spaffords adoptivson, Jacob Eliahu, på ett ställe i sin bok:

"Och den misskände Helligum uppenbarade sig själv på terrassen, och bedyrade, att han icke försökt övertala dalafolket att resa ut till Jerusalem. Han var för övrigt jude, hade blivit döpt, införlivad med kolonien och adopterad av mrs Spafford, och han lystrade till benämningen broder Jacob". (!) (3)

Olika åtgärder var avsedda att kränka Larsson och få honom att känna sig utanför. Kort efter flytten till Jerusalem fick han besked från advokaten i Chicago att slutlikviden för den tidigare sålda fastigheten kunde hämtas. Men detta fick inte Larsson göra, utan uppdraget gick till mr Rudy som koloniens kassaförvaltare (och det var delar av dessa pengar som senare återfanns nedgrävda av densamme).

Till andra återkommande "nålstick" hörde påtvingade förändringar i familjelivet. Sedan man hyrt flera hus kunde familjerna inkvarteras bekvämare. Makarna Larsson fick eget rum för sig själva och barnen. Men vid turist invasionerna, då kolonien tog emot gäster mot betalning, hände det ofta att just Larssons fick lämna ifrån sig sitt rum och flytta ut till verkstaden. Vid ett tillfälle blev lilla Edith skild från sina föräldrar med motiveringen att hon inte skulle bli bortskämd. Den som utförde dessa order var ofta syster Tilda, en gång medlem i Larssons Chicago-församling. Avsikten var antagligen att markera den nya ordningen vad gällde befallande och lydande. (4)

Krisen mellan Larsson och mrs Spafford kulminerade tidigt på våren 1903. Man hade lovat honom att få respengar för att resa hem till Sverige

(1) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.53-54

(2) Svensk Veckotidning 17 maj 1976, M. Högberg: "Nåsbönderna i Jerusalem"

(3) Sven Hedin: "Till Jerusalem", s.282

(4) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.193

Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.45

men svek detta löfte när han nu lämnade kolonien. Hårda ord som "må din gub hjälpa dig" yttrades (Den som lämnade kolonien ansågs gå till djävulen). (1)

Han reste ändå till Sverige, men där fanns inte längre något hem för honom. Hans familj var ju dessutom kvar i kolonien. Han hade lämnat Jerusalem 16 april 1903, men återvände redan 8 juli samma år. (2)

Men han var utfrost ur gemenskapen. Koloniens medlemmar bidrog i psykningen genom att inte tala med honom, inte ens hälsa. (1)

Edith beskriver honom vid den här tiden som "ledsen och besviken", vilket väl inte var att undra på. Med ogillande såg han på hur kolonien alleftersom den blomstrade ekonomiskt blev allt världsligare. Det stora samlingsrummet, där andakterna hölls, användes ofta på kvällarna till danser. En dag vågade han sig på att kritisera detta. Hans förslag att andaktsrummet skulle användas till andakter och inte till dans väckte stor bestörtning, och man tolkade detta som att han fortfarande ville diktera och ta ledningen. Följande dag skickades bud till hans rum att han inte behövde närvara vid mötet, eftersom han ju inte var av samma anda som de övriga. Utfrysningen var total, han lämnades mer och mer ensam. Hans fru var rädd att visa sin sympati för honom, eftersom hon blivit varnad för köttslig svaghet och tillsagd att inte förblindas av kroppslig kärlek till sin man. (3)

Även Edith var rädd för att gå och hälsa på honom alltför ofta, eftersom kolonimedlemmarna ofta hade varnats för att låta mänsklig kärlek förblinda dem gentemot sina föräldrar. (4)

En morgon fann Mathilda sin make död. Han var knäböjande i bön vid bordet, på vilket den uppslagna bibeln låg. Den var uppslagen i Korinterbrevet, där "kärleken är tålig och mild" var understruket. Den psalm han hade valt för dagen var "Att följa Dig genom smärta, följa dit Du leder mig; från detta ögonblick, o Frälsare, jag lämnar allt och följer Dig."

Edith:

"Så hade han följt efter genom dödsskuggans dal och slutligen kommit till ro. En ensam och sorgsen man, som hade förlorat alla sina jordiska ägodelar men som i det sista var stark i anden,"

Den sörjande änkan blrv tillsagd av mrs Spafford att inte sörja, och denna påpekade också att själv hade hon dansat för att visa sin glädje inför Guds vilja när hennes man dog. (5)

---

(1) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.196-197

(2) ibid s.190

(3) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.113

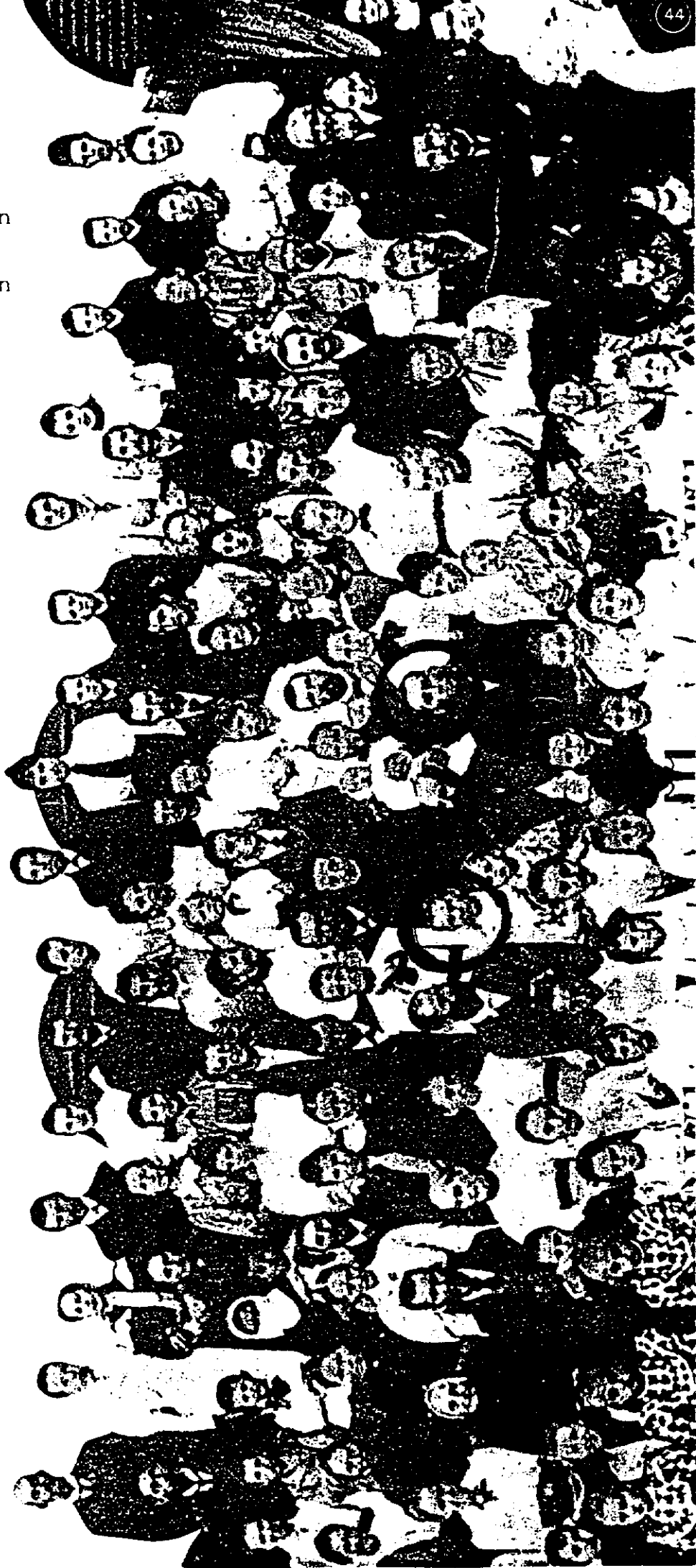
(4) ibid s.115

(5) ibid s.116-117

Kolonien

år 1899

1. Olof Henrik Larsson
2. Anna Spafford, med  
Jacob Eliahu på sin  
högra sida
3. Lars Lind



## Något om den ekonomiska synen

Då äktenskapen ändå inte kunnat undvikas såg man ändå till att göra det så obehagligt som möjligt för paren som möjligt, enligt Lars Lind. Detta var för att de skulle välja att lämna kolonien istället för att stanna kvar. Samlag i annat syfte än förökningssyfte förklarades vara en synd. I de fall där man upptäckte brott mot den bestämmelsen - i rege genom påtvingade bekännelser - tillrättavisades paren öppet av mrs Spafford under mötena. Detta fick åtminstone 4 par att lämna kolonien, och därmed gick de och deras efterkommande miste om all arvsrätt till koloniens tillgångar.

Lars Lind anser att man därmed bara kan dra slutsatsen att elakheterna mot de nygifta var för att hindra en ny generation att kräva sina rättigheter och störta den nuvarande "regeringen". Men en del av de nygifta var långt över 60 och hade sällskapet i halva sitt liv - och de utgjorde förstas inget problem.

Men som ogifta hade alla levt som munkar och nunnor - som blivande familjeöverhuvuden borde det ha varit naturligt att kräva ekonomiskt oberoende. (1)

"En vördnadsvärd tysk dam svarade en gång en amerikansk turist, som berömde Koloniens arbetssamhet: "Ja, men detta är vitt slaveri." Hon tänkte aldrig på frasens dubbelmening." (2)

Ingen fick någonsin någon förtjänst av sitt arbete. (3) De ersättningar som ibland gick ut (och de var ett fåtal!) var små, och utan hänsyn till vad vederbörande från början betalat in till kolonien. De var också fastställda utan hänsyn till åren av obetalt arbete. Dessa "gåvor" var också närmast bara för att tysta opinionen.

Lars Lind:

"Men kolonien var ju som en bikupa, där varje medlem lämnade sitt bidrag. Det var bara det att när biet kom för att få sin del av honungen upptäckte det att allt tillhörde bidrottningen och fördelades som hon behagade." (1)

Kolonibutiken, "Vester & C:o, American Colony Stores", blev ett givande företag, men kolonimedlemmarna informerades aldrig om ekonomin där.

"Vester tog varje dag kassan till Deutsche Palästina Bank utanför Jaffaporten. Inte förrän 33 år senare behövde han visa räkneskaperna för någon."

Mrs Spafford hade fått ett budskap om Vester: "Han är er väktare". Och det var tillräckligt för kolonien - ingen vågade kritisera. (4)

Alla inkomster som medlemmarna hade gick odelat till koloniens gemensamma kassa. Dess förmögenhet växte ständigt. (5)

---

(1) Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna", s.111-112

(2) ibid s.83

(3) ibid s.84

(4) ibid s.80

(5) Svensk Veckotidning 7 maj 1976, M. Högberg: "Nåsborna i Jerusalem"

## Pastor Henrik Steens artiklar

Skarpt kritisk mot kolonien och Mrs Spafford är en besökare vid namn Henrik Steen. Han är den nybildade Svenska Jerusalemsföreningens förste anställda, och har rest till Jerusalem för att bygga upp en barnskola för fattiga och försummade barn. Han är en från judendomen omvänd teolog, och har alltså dubbel religionsanknytning.

Under sina sju månaders vistelse i Jerusalem lärde han känna kolonien, och i ett par uppmärksammade artiklar i Stockholms Dagblad den 23 och 26 januari 1903 skriver han om sina intryck därifrån. (1)

På grund av artikelns längd är detta bara utdrag ur den.

## Sanningen om svensk-amerikanska kolonien i Jerusalem

Från svenska Jerusalemsföreningens missionär, pastor H. Steen, som vistats omkring ett halft år i Jerusalem, hafva vi under ofvanstående rubrik mottagit en artikel, hvilken syntes oss vara af ett synnerligen aktuellt intresse och som vi därför ansett oss böra offentliggöra. ( - - - )

Jerusalem är en stad med en mycket egendomlig religiös prägel. Medelpunkten för världens tre hufvudreligioner och kristendomens tre hufvudkonfessioner, har den heliga staden blifvit och blir allt mer och mer samlingsorten för alla möjliga riktningar och missriktningar på det religiösa området. Den egendomligaste sekten därstädes är utan tvifvel den svensk-amerikanska kolonien af de s.k. "Overcomers" ("Öfvervinnare"), på senaste tiden vorden ryktbar genom Selma Lagerlöfs "Jerusalem". Den följande korta framställningen af deras historia, lära och lif är grundad på sorgfälliga och noggranna undersökningar, gjorda under min sju månaders vistelse i Jerusalem och på fullt tillförlitliga uppgifter, till största delen lemnade af f.d. eller nuvarande medlemmar af kolonien. ( - - - )

Steen fortsätter nu att berätta koloniens historia, från fartygskatastrofen till Spaffords färd till Jerusalem och slutligen hur Olof Henrik Larssons grupper också ansluter sig till kolonien.

Efter denna korta skildring af koloniens historia skall jag nu söka lemna en kritisk framställning af dess principer samt visa, huru de faktiskt förverkligas i lifvet.

Koloniens medlemmar har ofta fått heta "adventister", emedan de - åtminstone i början - starkt betonade läran om Kristi snara återkomst. Men Kristus kan ej återkomma, förrän han har en ren och helig brud, som är redo att möta honom. Kolonien är Kristi sanna brud, och när hon blifvit fullkommen, då kommer han.

Denna fullkomlighet vinnes genom ett lif i kärlek och enhet under ständig kamp att öfvervinna det onda.

Ur kärleksbudet skriver Steen att följande "mycket skadliga och farliga konsekvenser":

Kärleken till nästan kräfver, att man älskar alla lika och på samma sätt. ( - - - ) Den naturliga kärleken såsom sådan är synd. ( - - - )

---

(1) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.176

På min fråga: "Får då icke en moder älska sina barn med den för henne egendomliga moderskärleken?" fick jag till svar: "Djuret älskar sina egna ungar mer än andras, men djuret hos oss skall dödas och tillintetgöras. ( - - - )"

Hos "The Overcomers" lever alla " i ett slags teokratisk kommunism, d.v.s. i ett samhälle af bröder och systrar utan annan härskare eller ledare än Gud och med gemensam kassa."

Men faktiskt är det så, att Gud leder och förvaltar kolonien genom Mrs Spafford såsom sin mun och Eliahu såsom sin högra hand. Det är genom henne, som Gud uppenbarar sin vilja och hon meddelar den gudomliga viljan med gudomlig auktoritet genom särskilda "budskap" ("messages"), som alla måste obetingat underkasta sig. Den som tviflar på hennes "gudomliga" budskap eller ringaktar dem, han sätter sig upp mot Gud och betraktas såsom en affälling, ett djävulens barn. På detta sätt härskar hon såsom påven, jure divino och utöfvar sitt herradöme med järnspira. Hvad kommunismen beträffar, så är det sant, att deras egendom är gemensamt. Men det är icke sant, när det påstås, att alla lefva på samma sätt, eller att hvar och en har rätt att utan vidare taga ur kassan, hvad han behöfver.

Enheten kräver likformighet. Alla måste ha blott en tanke och en vilja angående religiösa och sedliga ting. Till denna enhet kan man komma blott om hvar och en offerar sin tanke och vilja åt broderns eller systemens. Så säges det. Men det är klart, att skall det bli verklig enhet i detta stycke, så måste alla offra sin tanke och vilja åt en enda person. Så sker det ock, och denna person är naturligtvis ingen annan än Mrs Spafford. Genom att alla på detta sätt böja sig under en härsklysten kvinnas nycker och sjukliga inbillningar, vinnes visserligen i någon mån ett slags enhet eller likformighet. Men priset för denna "enhet" är - den personliga friheten.

Enheten kräver vidare endräkt. Alla måste lefva i enighet och harmoni med hvarandra. Hvar och en har rätt och plikt att anmärka de fel, han ser hos en broder eller syster, men ingen får försvara sig eller bevisa sin oskuld. ( - - - )

Steen skriver vidare om medlemmarnas offentliga bikt och straffen. Lydnaden kommer sig av Mrs Spaffords hårda ord och hypnotiska blick. Han skriver att det i kolonien finns en inre och en yttre cirkel. Den inre, med Mrs Spaffords förtrogna, främst då hennes familj, har privilegier. Det onda som ska öfvervinnas (därav namnet) är "icke blott synden i egentlig mening, utan äfven naturen, ty naturen är synd".

Den naturliga kärleken skall bekämpas och öfvervinnas. Äktenskapet är förbjudet. De äkta makar, som slutit sig till kolonien, hafva ofta blifvit skilda, så att man och hustru fått särskilda rum. ( - - - ) Äfven när makarna fått bo i samma rum, måste de betrakta varandra, icke som man och hustru, utan som broder och syster. Äktenskapligt umgänge mellan dem vore synd och skulle leda till deras uteslutande från kolonien. Barn får icke födas där. De barn, som makarna fört med sig, tagas vanligen ifrån dem för att uppfostras af främmande personer. ( - - - )

För dem, som uppnått fullkomligheten, är det icke längre farligt att utsätta sig för syndens frestelser, ja, hvad som för andra skulle vara synd kunna de utan vidare göra.

Det är klart, att ett lif med sådana principer måste förete både goda och dåliga sidor. ( - - - ) Koloniens flesta medlemmar äro kända för att vara mycket vänliga och hjälpsamma. Deras hus står öppet för alla, och besöker man dem blir man mycket vänligt mottagen. Efter förmåga mätta de de hungriga och vårda sig om de sjuka med verkligt uppoffrande kärlek. Några systrar undervisa i den muhammedanska flickskolan, som har

några hundra elever. Den ofvannämnda asketiska åsikten om "köttets dödande och tillintetgörande" hindrar dem icke att idka sång, musik och lekar, och deras aftonunderhållningar, till hvilka äfven främmande inbjudas, vittna om god smak och äro mycket roande.

I sitt förhållande till utanför stående, i synnerhet till besökande turister, visar kolonien i allmänhet sina bästa och vackraste sidor. De mindre goda sidorna framträda mest i medlemmarnas förhållande till sig själfva, hvarandra och fram för allt till dem, som blifvit missnöjda med kolonien och vilja lemna den.

De onda, de tillfoga sig själfva, är en följd af deras oriktiga lära om "öfvervinnandet". Det är en naturvidrig kamp mot naturen, hvarvid de bästa och ädlaste känslor måste bekämpas och kväfvas. De unga af båda könen, som dagligen lefva tillsammans, få icke förälska sig i hvarandra, och göra de det, så ha de ingen utsikt att någonsin få gifta sig med hvarandra. Man skall komma frestelsen så nära som möjligt och dock öfvervinna den. Att sådant måste föranleda hård och svår kamp är alldeles klart. Många kunna icke heller stå ut därmed och äro högst olyckliga. För någon tid sedan sköt sig en ung man i kolonien en kula för pannan, emedan han tyckte sig märka, att den flicka, han fattat kärlek för, gynnade en annan. Skottet var icke dödande, och redan samma dag fick den stackars ynglingen underskrifva en förklaring, att han icke vore missnöjd med kolonien och att han vore lycklig. ( - - - )

Ett annat sätt, hvarpå koloniens medlemmar synda mot sig själfva är, att de vid sjukdomsfall ej rådfråga någon läkare. De sjuka öfverlemnas, såsom det heter, åt Gud, som får göra med dem, såsom honom godt tyckes. ( - - - ) Detta förklarar i någon mån det oerhörddt stora procenttalet döda bland våra svenskar på kolonien. Af familjen Lind, som vid ankomsten hit från Nås räknade 10 själar, dogo 6 inom loppet af 4 år. ( - - - )

Den behandling, som från amerikanernas sida kommer våra svenska bröder och systrar till del, stämmer illa öfverens med den broderlighet och jämlikhet, som de så mycket tala om. ( - - - ) Språket, ja, allt svenskt nationellt, som skulle kunna påminna svenskarne om det land, det hem de lämnat, söker man utplåna. Det är allmänt känt i Jerusalem, att det är svenskarna som arbeta medan amerikanerna till stor del lefva som aristokrater. ( - - - ) Och hvad skall man säga därom, att mrs Spaffords egen dotter tillåter sig att i vredesmod tala om "djäfvarne i köket", hvarmed menas de stackars kvinnor, som där arbeta i sitt anletes svett och sörja för hela hushållningen. ( - - - )

Äro våra svenska bröder och systrar på kolonien lyckliga? På denna fråga kan svaras både ja och nej. Nog sägas de flesta sig vara lyckliga, och jag menar, att de också tro, att de äro det. Dock, när jag såg på deras stela, uttryckslösa ansikten, kunde jag icke annat än säga till mig själf: Dessa ansikten återspegla icke lycka utan resignation. ( - - - ) för icke så få svenskar har denna koloni varit rent af ett helvete. ( - - - ) så snart de kommo till besinning blefvo missnöjda med kolonien och ville lemna den, då först begynte deras egentliga kval.

Koloniens ledare brukade säga: "Vi hålla ingen bunden. Den som är missnöjd med kolonien, kan när som helst gå därifrån." Tackar för det! Men respengar? Ja, det är just knuten! De, som sluta sig till kolonien, måste lemna ifrån sig allt hvad de ega. När de däremot vilja lemna den, få de i de flesta fall icke så mycket som ett öre tillbaka. "Pengarna äro gifna" - säga de - "till Herren och hans brud, och vi ha icke rätt att använda dem till understöd åt dem, som vilja gå till djäfvulen" ( - - - )

Det är lätt att förstå, huru rädd man måste vara på kolonien att på något sätt antyda sitt missnöje. ( - - - )

Den svensk-amerikanska kolonien i Jerusalem måste således, trots de icke så få goda och vackra sidor, den har att uppvias, betraktas såsom en mycket förvänd och olycksbringande religiös och social riktning. Den söker att undgå det kyrkliga och sociala lifvets skador; men den



väg den har slagit in på, leder till vida djupare skador. Kristendomen upplöser sig i svärmeri och rationalism, och sträfvandet efter social frihet, likhet och broderlighet utmynnar i neslig trädedom. Att kolonien utsätter sig för stora sedliga fasor, ligger i öppen dag, och det är alls icke att förundra sig öfver, att "onda rykten" äro i omlopp om den. Jag har emellertid icke velat stödja mig på några rykten, vare sig onda eller goda, utan varit angelägen om att icke meddela något som jag icke skulle kunna stå för och hvars sanning jag icke skulle kunna styrka genom tillförlitliga vittnens utsago. ( - - - ) Det är min önskan och bön, att denna skildring må tjäna såsom ett varnande rop för mina landsmän både i Sverige och Amerika, att inga flera af dem råka i denna underliga och skadliga förvillelse!

Kärllek hvilar icke heller på naturliga, men på andliga förutsättningar. Den naturliga kärleken såsom sådan är synd. Man och hustru, föräldrar och barn, släktingar och vänner få icke älska hvarandra mera än de kunna älska andra, främmande personer. Man får icke älska sitt eget fädernaland mer än något annat land, icke sin hembygd mer än någon annan plats på jorden. På min fråga: "Får då icke en moder älska sina barn med den för henne egendomliga moderskärleken?" fick jag till svar: "Djuret älskar sina egna ungar mer än andra, men djuret hos oss skall dödas och tillintetgöras".

Ku annan farlig konsekvens af denna le ra är den ringaktning, som vinnas alla andra Guds bud och stadgar. Kärlekshudet, på nyssnämnda sätt missuppfattadt, af for dem icke blott det största, utan det enda budet. Allt annat är icke blott mindre viktigt, utan rent af betydelselöst. Det finna intet dop, ingen nattvard, och ingen betydelsefull fasten vid någon föreskrift i Nya Testamentet, som icke direkt kan härledas ur kärlekshudet.

Såsom kärlekens högsta frukt betonas mycket *enheten*. Alla måste vara ett, såsom Kristus och Fadren äro ett (Joh. 17: 21). Denna enhet menas de sig kunna förverkliga blott genom att lefva tillsammans i ett slags teokratisk kommunism, d. v. s. i ett samhälle af bröder och systrar utan annan härskare eller ledare än Gud och med gemensam hustru. Detta är dock blott i teorien. I praktiken är såväl teokratismen som kommunismen betydligt modifierad. Frågar man, hvem som är koloniens ledare, får man genast till svar: "ingen annan än Gud". Men faktiskt är det så, att Gud leder och förvaltar kolonien genom sina bifogd såsom sin mun och Elshu såsom sin högra hand. Det är genom henne, som Gud uppenbarar sin vilja, och hon meddelar den gudomliga viljan med gudomlig auktoritet genom särskilda "budskap" ("orömmen"), som alla måste obetingadt underkasta sig. Den som tviflar på hennes "gudomliga" budskap eller ringaktar dem, han sätter sig upp mot Gud

na, som vittne och kunde "öfvervinna kolonien har uppstått för att nå hit tills icke lyokats någon annan utstus. För dem, som uppnått fullkoren, är det icke längre farligt att sig för syndens frestelser, ja, hvad andra skulle vara synd kunna de dare göra.

Det är klart, att ett lif med sådana principer måste förete både goda och sidor. Kärlekens, enhetens och helprinciper, om än så mycket misst och missuppfattade, kunna icke att barn några verkligt goda orfrukter. Koloniens första medlem kunde för att vara mycket väl hjälpsamma. Deras hus står öfver alla, och frukter man dem blir mycket vanligt mottagen. Efter form ta de de hungriga och värda sig om ka med verkligt uppoffrande kärlekra systrar undervisa i den milda ska flickskolan, som har några hunder. Den ofvannämnda arbetstid om "kottets dotande och tillintet undrar dem icke att idka sang, i kar, och deras aftonunderhållning vilka ofven främmande inbjuda in god smak och äro mycket ro

## Om mingen om svensk-amerikanska kolonien i Jerusalem.

Fika svenska Jerusalemoförningens målsinnade, pastor H. Steen, som vistats omkring ett halft år i Jerusalem, halva vi under ofvannämnda rubrik mottagit en artikel, hvilken syns oss vara af ett synnerligen aktuellt intressen och som vi därför äro villiga att offentliggöra. Artikeln - af hvilken vi för dagen endast kunna införa den förra hälften och som skall afslutas i ett följande nummer - är af följande lydelse:

Jerusalem är en stad med en mycket egendomlig religiös prägel. Medelpunkten för världens tre hufvudreligioner och kristendomen som hufvudkonfessioner, har

## Bertha tar över

Efter Anna Spaffords död 1923 tog hennes dotter Bertha över ledarskapet. Enligt Edith Larsson hade hon tyvärr "varken den läggning eller den kraft" som modern hade haft. (1)

Inte heller hade Bertha intresse för de andliga frågorna, utan överlämnade själavården till sin adoptivbror Jacob, som ändå hade haft ansvaret för den uppgiften under många år.

I flera avseenden infördes nyordning. Den religiösa aktiviteten tonades ner. (2) Bertha införde ett glatt sällskapsliv med middagar, mottagningar och danser. Verken rökning eller sprit hade varit tillåtet under Anna Spaffords livstid. Nu bjöd hennes barn och barnbarn på drinkar och coctailparties blev vanliga. Bertha sände sina barn till Amerika för högra utbildning - allt på koloniens bekostnad. (3)

En av de yngre fruarna i kolonien vågade sig en förmiddag vid tedags på att nämna den stora skillnaden för en väninna (Edith Larsson):

"Hennes hus är luxuöst möblerat, och hennes barn har allting, medan vi måste be om minsta sak vi verkligen behöver, fastän våra män arbetar och förtjänar lika mycket som hennes man".  
Edith svarade: "Jag antar att det måste finnas ett skäl, och en dag kanske vi förstår alltsammans".

Så djupt hade det inrotats i dem att de inte skulle ha några tankar själva, utan bara förlita sig på att allt gjordes för deras bästa och andliga välfärd. Samtalet nådde förstas genom angivarsystemet snart Berthas öron, och hon delade i sin mors lära ut bestraffning. (4)

Men så här i andra generationen hade inte alla samma religiösa motivering för detta med samägande som deras föräldrar hade haft.

En annan händelse hade tillspetsat omständigheterna ytterligare. Under den turkiska tiden hade det inte förekommit någon inkomstskatt, men efter första världskriget fick England mandatet över Palestina. De nya makthavarna såg ett prima skatteobjekt i kolonien och krävde att den skulle lämna redovisning av sin affärsverksamhet. Utan att samråda med kolonien i övrigt ombildade då familjen Vester kolonien till bolag med firmanamnet "Vester och C:o". (5)

Nu hade man kommit fram till början av 30-talet och mrs Vester ansåg att det behövdes stadgar för att reglera koloniens verksamhet. (6) De fick alla medlemmar att underteckna ett dokument med dessa stadgar, men när det var dags för Edith Larsson och hennes man Lewis krävde de att få läsa det först. De fanns till sin förvåning att paragraferna för utslutning löd:

"Medlemsskap upphör:

- a) När en medlem dör.
- b) När en medlem efter varning från generalkommitten uteslutes från medlemsskap genom röstmajoritet i generalkommitten. ( - - - )
- c) När en medlem frivilligt avskär sin förbindelse med kolonien. Vid avbrytande av medlemsskap, som nämnts i dessa stadgar, är all rätt till inkomst, egendom eller privilegier i denna koloni omedelbart förverkad och avslutad. ( - - - )" (7)

---

(1) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.122

(2) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.216

(3) Svensk Veckotidning 7 maj 1976, M. Högberg: "Nåsbönderna i Jerusalem"

(4) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.123-124

(5) Svensk Veckotidning 7 maj 1976, M. Högberg: "Nåsbönderna i Jerusalem"

(6) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.198

(7) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.134-135

Bertha hade låtit den gamla drömmen om det tusenåriga riket reduceras till en önskan att kunna försäkra den Spaffordska klanen en ekonomiskt tryggad framtid i USA, med hjälp av den förmögenhet kolonien hade skrapat ihop tack vare medlemmarnas obetalade arbete. (1)

Lewis och Edith vägrade skriva under och förklarades då uteslutna. De yngre i kolonien insåg nu sitt misstag, då de hade undertecknat dokumentet. Nu förenade de sig med Lewis då han gick till regeringens juridiske rådgivare med problemet. Denne rekommenderade skiljedom. (2)

Nu var kolonien splittrad i två läger. De äldre, mest ogifta, svenska kvinnor, trodde fortfarande att de måste hålla på mrs Vesters beslut. De kunde varken förstå vad det handlade om eller varför de yngre ville ha en förändring.

"Vet ni vad det stod på papperen, som ni undertecknade?" frågade en engelsman en av de gamla damerna. "Ja visst, det stod att vi skulle älska vår nästa, som Kristus har lärt oss." Engelsen vände sig bort med ett leende. Det var ingen ide att försöka förklara för dessa ärliga och enkla människor något som de inte kunde förstå. Han vände sig till Lewis och sade: "Jag kan absolut inte utläsa den meningen i det hela. Tvärtom, det är precis motsatsen till Kristi ord." (3)

Vesters hade nu insett sitt misstag i att utesluta Edith och Lewis Larsson utan orsak och gick därför med på en skiljedom. Skiljedomare blev en brittisk advokat från Kairo. Eftersom det inte fanns några pengar tillgängliga, föreslog han att koloniens olika egendomar och affärsföretag skulle fördelas mellan medlemmarna. Så blev det också. (2)

Under processens gång förde parterna fram beskyllningar och motbeskyllningar. Motsättningarna fördjupades. Skiljelinjerna i frågan splittrade familjer. De som hade hand om målet häpnade: Hur kunde dessa oeniga människor en gång ha gett sken av harmoni? (4)

Skiljedomaren hade ingen föreställning om vad som väntade honom, skrev Lars Lind och citerar densamme:

"Inte i hela mitt liv har jag måst förätta en osmakligare skiljedom och aldrig har jag haft att göra med så omöjliga människor"

Ett i Olof Fahlens tycke "tragikomiskt exempel på den aningslösa enfald men även medvetna elakhet som medlemmarna kunde visa i vittnesbåset", som både Lars Lind och Edith Larsson tagit upp, är enligt följande:

En av de äldre systrarna, syster Tilda, kallades för att vittna. Hon skulle förklara varför Edith och Lewis hade blivit uteslutna. Jo, det var så att fru Larsson uppförde sig mycket illa! Syster Tilda ombads förklara detta, och svarade då att hon gått ut på gatan i opassande kläder - med förkläd på - och att hennes armar var mycket korta - strax under armbågen. (5)

Detta visar hur indoktrinerade kolonisterna under åren blivit att lyda sina ledare.

Skiljedomen gick ut på att de äldre, som var i majoritet, skulle få behålla de stora byggnaderna för att kunna klara sin fortsatta livsföring. Det stora huset blev något av ett ålderdomshem. Utbrytarna fick

(1) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.238

(2) Svensk Veckotidning 7 maj 1976, M. Högberg: "Nåsbönderna i Jerusalem"

(3) Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.138

(4) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.220

(5) Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna", s.188

Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land", s.139

Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.220

pengar och/eller egendom. Men mycket av pengarna hade slukats av Spafforditernas resor till USA, och stora summor slukades nu av processen.

Det stora huset förvandlades slutligen till hotell. (1)  
Hemma i Nås läste man om schismen i tidningarna och undrade över att det inte stod något om orsaken i de brev de fick. Karin Larsson skrev i ett brev från Nås och frågade sin kusin, Tipers Karin Larsson i Jerusalem, som hon besvarade den 2 september 1930, alltså ett år efter delningen. Karin Larsson skriver bl a:

"Konsul Larsson (Lewis Larsson blev med mrs Spaffords medgivande konsult för att bevaka Sveriges intressen i Jerusalem. Författarens anm. Källa: Edith Larsson; s.118) och några andra av koloniens yngre medlemmar vädjade för något år sedan till högre rätt och trodde de skulle få oss under en lag, att guvernementet skulle styra med alla våra affärer och vi ej hava någonting att säga. Detta gjorde de utan att alls fråga de äldre, helt emot allas vår vilja, men det blev av rätten avslaget, vilket vi äro tacksamma för ( - - - ) under sådana förhållanden var ju helt omöjligt att leva tillsammans, så vi begärde laglig delning på alla koloniens tillgångar, vilket nu pågår. Andra parten har nu flyttat härifrån och är fria att leva som de önskar. Vi, de äldre, har ingen annan önskan än att få leva efter principerna, som vi för 34 år sedan begynte."

Olikheterna i skildringarna av koloniens upplösning kan bero på att Karin Larsson och de andra gamla som var kvar bara hade den information, som koloniens ledning gav dem, att gå efter. (2)

---

(1) Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem", s.220

(2) Svensk Veckotidning 7 maj 1976, Martin Högberg: "Nåsbönderna i Jerusalem"

## Breven hem

Följande brev är skrivna av Lewis (Lars) Larsson, Bessie (Brita) Larsson, och Carin (Karin) Larsson, och de är skickade till släktingar hemma i Nås.

Detta är första brevet hem, poststämplat den 28 augusti 1896 och skrivet av Lewis Larsson:

Älskade Faster och Farbror

Jag vill nu för första gången från denna staden skriva till eder för att låta eder veta vårt befinnande. Jag vet ni önskar höra det. Det är nu två veckor sedan vi kom hit. Jag tänkte skriva strax innan vi kom fram, men har ej haft någon tid och stillhet förr.

Det var mycket att göra innan vi kom i ordning här på många sätt, och så har vi varit ut nästan hvar dag något, och sett många platser.

Här är många underliga ting att se från forntiden, och underligt att tänka, det är verkligt, vi med våra egna ögon kunna se platserna som vi så mycket läst och hört talas om - - - Som jag ej skrivit något förut angående resan vill jag nu först börja dermed och skriva hvad jag kan minnas, det är nu så längesedan så det är gammalt för mig. Men jag tänker ni önskar höra derom. Far skref något till farbror som jag tänker ni har hört, om det annars har gått fram.

Den 2 Augusti steg vi på båten (Andros) i Antverfen hvilken bringade oss fram till Joppe (Jaffa) vi låg i hamn den natten och lemnade der Tisdags eftermiddag (den 3 A) Vi hade mycket gott väder hela tiden, utom ett par dagar den 5 o 6 stormade det något så vi var alla sjuka. Sedan hade vi gott väder och var friska hela vägen. Den 4 Aug. på morgone seglade vi genom Gibraltar der vi äfven på ena sidan såg Afrika med dess stora höga berg samt deremellan staden Tandger samt på andra sidan Spanien och staden Tarifa. Vi seglade flera dagar efter Afrikas kust. Den 9 på kvällen framkom vi till ön Malta, Melita som det står i Bibeln. der vi låg i hamn öfver Natten vid staden Valetta. Där var en mycket vacker hamn stora fästningar och byggnader omringade hamnen, Ett stort krigsfartyg stod där i hamnen tillhörande Spanien, samt en mängd små båtar hvimlade om varandra.

På kvällen när vi framkom var mörkt, så ljus var öfver allt tända i staden, både i Husen och på gatorna så det såg mycket trefligt ut. Äfven seglade vi förbi den Plats hvar Paulus led skeppsbrott, När han som fånge skulle föras till Italien men blef af stormen drifven upp på ön Malta (Melita som han förr kallas)

Den 14 augusti framkom vi till Joppe på morgonen, der vi hade att lemna den stora båten och blef tagna i små båtar till land, de kunde ej landa med den stora båten. En af våra bröder från Jerusalem var oss till möte der för att hjälpa oss med alla ting. Der blef vi tagna till ett Hotell, der vi stannade några timmar, vi spisade middag där. Vi hade bland annat 5 sortes frukt på bordet, vindruvor, fikon m.m. (färska så vi fick äta så mycket vi ville, här i landet begagnas mycken frukt och det fins av alla slag. Vi åkte på tåget från Joppe till Jerusalem dit vi på kvällen den 14 ankom. Vid stationen var nästan alla syskonen oss till mötes der de hade droskor och hästar färdiga för oss så vi fick åka ända upp till huset. Alla var ute oss till mötes ock välkomnade oss på det hjertligaste. Först när vi kom in i huset i halen, som vi kallar det, stod det med stora bokstäfver på den hvita väggen både Engelska och Svenska. Välkomna.

Hvad som mötte våra ögon var långt öfver allas vår förväntan. Jag menar allt var så trefligt och inbjudande. Vi har ett stort vackert hus, så jag önskar ni kunde se det, ty jag vet att ni kan ej tro vi har det så trefligt som vi har...

Vi skall snart sända eder ett fotografi af huset.

Vill nämna lite om Afrikas utseende hvad vi såg var stora höga berg samt däremellan gröna och som det syntes bebodda platser. Vi såg äfven staden Tunis der såg mycket trefligt ut nejden deromkring var grön och syntes vara fruktbarande. -

Eftersom detta Lewis brev var det första hem, så återgav jag det i sin helhet. Av utrymmesskäl följer nu endast utdrag ur brev.

Den 30 november 1896 skrev Carin till sin kusin:

"Vi ser af edra brev att omständigheterna i Nås äro desamma som då vi voro der och allt har sin jemna gång. Men här kan jag i sanning säga af mina egna erfarenheter att det är intet något stillastående utan ett farande efter fullkomlighet och ett sträckande efter det mål som föresatt är och för att nå detta behöfves ett ständigt framåtgående för att icke stanna och se sig om efter något i denna verden."

Man får onekligen ett tämligen dimmigt begrepp om vad "det mål som föresatt är" innebär...

I Carins nästa brev jag citerar, skrivet den 27 mars 1899, kan man undra om innebörden i "regera" är en tolkningsfråga:

..."det är ett under att vi kan lefva så många tillsammans, samt att höra det är ingen som leder eller regerar öfver oss, utan hvar och en är fri. Ock Gud är vår ledare, då är ingen öfver den ene den andre, utan hvar och en är satt att göra Guds vilja, samt undergifvna den ene den andre i kärlek. Då kan ej blifva någon strid utan enhet och kärlek blir rådande och vi är satta att fullborda vad Gud kallat oss till, att hans vilja må ske på jorden som den sker i himlen."

Ibland kan man nästan ana mrs Spaffords formuleringar från bibelstudierna i breven.

Lewis till faster och farbror 17 april 1898:

"Jag trives här mycket bra och ångrar ej det val jag gjorde i det att jag gick hit. Det är ett under huru nådig Gud är mot sin skapelse när han ser all den synd och orättfärdighet som råder här i världen. Och när man får se människan till en del såsom Gud ser den så se vi att hon är full av orättfärdighet och när jag se min broder gör någon orättfärdighet så får jag säkerligen tro att jag kunde göra detsamma ty när människan icke tjenar Gud så tjenar hon satan och då kan man göra vad som helst och vi tackar Gud att han visar oss detta här i tiden så vi kan göra bättring.

Jag vill nu omtala hvad mitt arbete är här i detta landet. Jag arbetar nästan hvarje dag med fotografy nu i vår har vi gjort ett två och trehundra fotografer hvarje dag. Vi taga fotografer af alla märkvärdiga platser här i landet och säljer till en handelsbutik nere i staden vi har gjort omkring femton tusen fotografer denna vinter så ni kan se att vi har hafvit mycket att göra hvarje dag det har varit mycket resande hit denna vinter och dessa köpa fotografier i vinter när det har varit för regnigt att arbeta med detta har jag gått i skola i all den skola vi har här lära vi endast engelska hvilket jag talar nu lika bra som Svenska jag börjar altså förstå Arabiska till en del. Kanhända ni ej vet hvem det är som har skrivit det brev ty jag har ändrat mitt namn från Hol Lars Larsson till Lewis Larsson. Orsaken att jag har ändrat mitt namn är den att vi voro så många Lars Larsson."

Att mrs Spafford var emot att låta de nya kolonisterna använda sitt gamla språk börjar nu sätta spår i skrivandet.

Men fortfarande trivs man så bra:

... "vi kunna ej annat än att vara glada när vi äro tillsammans med menniskor som hafva valt Gud först och enighet och kärlek är rådande och var dag praktisera hvad vi hörer, att älska vår nästa såsom oss sjelva."

"och allt är ju trefvligt när den ena försöker att göra det trefvligt för den andra och ej hvar och en tänker för sig sjelf."

Men nu hade pastor Steens artiklar publicerats, och kanske hade andra rykten om kolonien nått släktingarnas öron hemma i Nås, och man skrev för att få svar på de frågor som nu uppstod.

"Far och Carin har skrivit och svarat på Farbrors frågor och jag har ej annat att skriva än detsamma och som jag alltid har sagt att jag trifves bra och har det bra och vill ej byta med något annat, och vi kan ej bringa någon att tro att vi talar sanning om de ej vilja tro vad vi skrifer kan vi ej hjälpa det.

Men vi brukar ofta säga: Vi trodde alldrig medan vi voro i Nås att vi skulle få så bra som vi har det."

Carin skildrar sin vardag:

"Jag brukar mycket hjälpa till i Bageriet vi bakar för det mesta 4 gånger i veckan, men det är mycket olika som vi bakade i Sverige, här gör vi degen på moron, en blind man brukar komma och arbeta den för oss, vi gäser den 3-4 timmar, sedan bakar vi det i bullar, ungefär så stora som 50 öres limpor. Så har vi en ugn som rymmer ända till ett hundra sådana, så vi kan lägga in ett helt bak på en gång, och aldrig behöfva hålla på en hel dag med bakn. utan för det mesta enbart halfva dagen, och brödet blir fint och välsmakande, vi har alltid hvetemjöl, ej fullt så finmalt som det vanliga hemma, utan en sorts göfvremalet, dock mycket fint."

Och ett påskfirande 1907:

"Vill nu nämna litet om hur vi firade påsk. Vi gick som vi nästan hvarje år gör några af oss upp till Oljeberget, där vi satt under ett träd och sjöng på kvällen, till ganska sent. Det är en trädgård vid foten af berget, som säges vara från Jesu tid, Getsemane örtagård, ett gammalt träd är därinne som säga vara sedan den tid och mycket gammalt synes det äfven att vara. Underligt är att se alla dessa historiska platser och tänka på att det är verkligt där Jesus vandrat och utkämpat alla strider. Vi vill sända eder en liten oliv kvist som vi tog från Oljeberget på långfredagskvällen, kanhända det kan intressera eder."

Man hittar ingen uttryckt hemlängtan - om det inte fanns nån eller om brevcensuren gått fram får vara osagt - men ibland kan den ändå anas, något, bland alla ord...:

"...ty vattnet här är i mycket stort värde, de har ej överflöd på sjöar och källor som i andra länder..."

Alla breven är avsända från: The American Colony Hostel, P.O. Box 19, Jerusalem, Palestine.

Breven finns i privat ägo hos Ester och Lars Tysk, Sveden, Nås.

Bilden visar Hemmansägare Tipers Lars Larsson med sina två döttrar, Karin och Kerstin.





## "Längtan heter vår arvedel"

Fann de vad de sökte när de gav sig iväg, Nåsborna? Frågan har sysselsatt många. Stina Ekblad skrev i Stockholmstidningen till Jerusalems Svenskars 40-årsjubileum:

"Om det är sant, att vi förvandlas till det vi älska, då är det också kärleken till den Heliga staden och dess Herre som förvandlat och genomsyrat Nåsborna så att de kunnat uthärda alla motgångar och misräkningar, alla sorger och bekymmer i stilla undergivenhet och med glädje. Då skola de också en gång nå sin längtans mål, den Heliga staden, det himmelska Jerusalem." (1)

När Tord Wallström (medförfattare av "Jerusalemsfararna") bad Lars Lind sammanfatta utvandringen till Jerusalem, tog denne till ett enda svenskt ord: Elände!

"Då de drog iväg till Jerusalem var det som att resa till månen", sa han. "De försvann från världen och förlorade sin själ." När jag besökte Sverige år 1964 och kom till Nås träffade jag en gammal kvinna på ålderdomshemmet - hon var över 90 och nästan döv. Då hon fick klart för sig att jag var en av Jerusalemsfararna berättade hon att hon också skulle ha rest, allt var klart för avresan, men något hinder kom emellan, hon mindes inte vad. Du var den som hade tur, svarade jag. Du var den lyckosammaste av oss alla." (2)

En journalist frågade 1958 Hol Katarina Larsson, som då var på besök i Sverige, om Nåsborna ändå inte hade ångrat sin utvandring:

"Ni väntade ju Kristi snara tillkommelse i Jerusalem och han har inte kommit. Är ni misräknade?"

Katarina svarade:

"Nej, han har inte kommit, inte än, men vi har inte ångrat oss. Våra hjärtan fick välsignelse och vi har blivit hugsvalade..." (3)

---

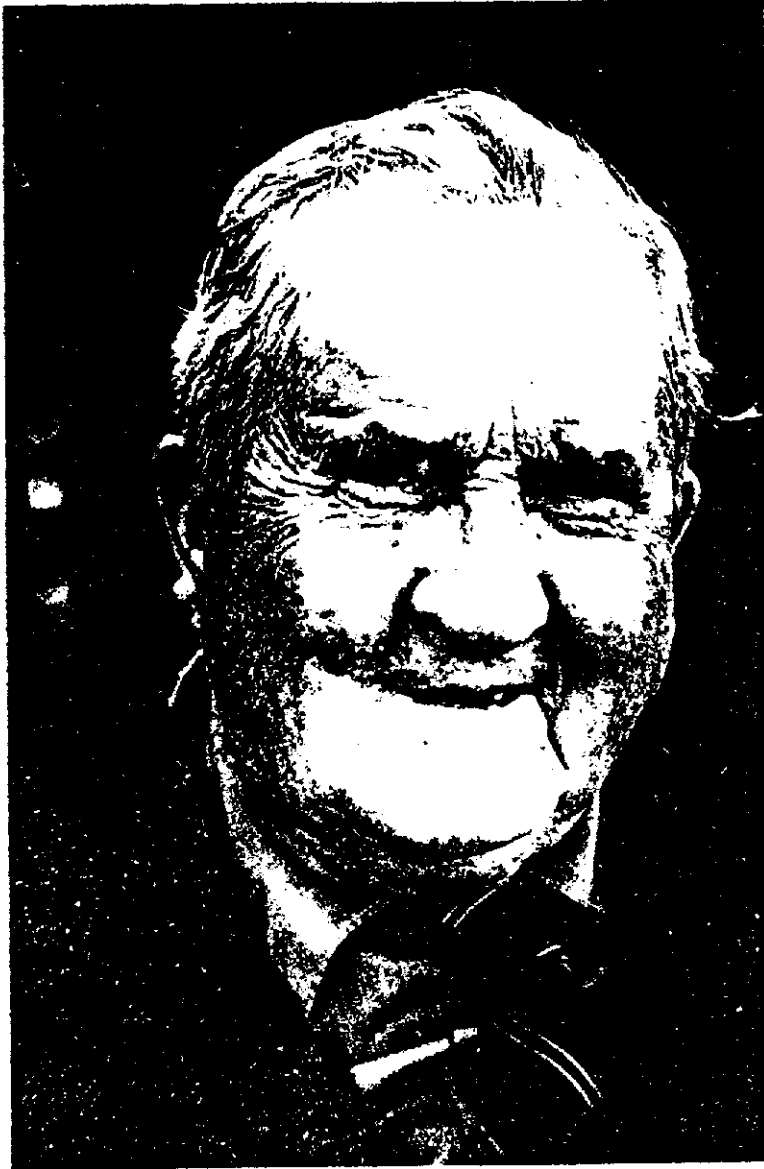
(1) Stockholmstidningen 7 september 1929: "Längtan heter vår arvedel"

(2) Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna", s.11

(3) Svensk Veckotidning 7 maj 1976, Martin Högberg: "Nåsbönderna i Jerusalem"

→  
 Lars Lind - år 1981 fyllde han  
 90 år.  
 Det var då 85 år sedan  
 utvandringen från  
 Nås till Jerusalem,  
 och 100 år sedan de  
 ursprungliga  
 spafforditerna drog till  
 Den Heliga Staden.

Jerusalemsfarerskan  
 Hol Katarina Larsson  
 träffade på sin Sverige-  
 resa 1958 Gustav VI Adolf  
 och drottning Louise.



# Ingmars- spelen

1959 – NUTID

**SE Selma Lagerlöfs JERUSALEM**

**dramatiserad av Rune Lindström i**

# **INGMARS SPELEN**



**NÅS 29/6 – 8/7**

**Varje vardag kl. 19.00**

**Lördagar och söndagar kl. 16.00**

Biljetter och logi per telefon:  
0281-303 20, 305 10

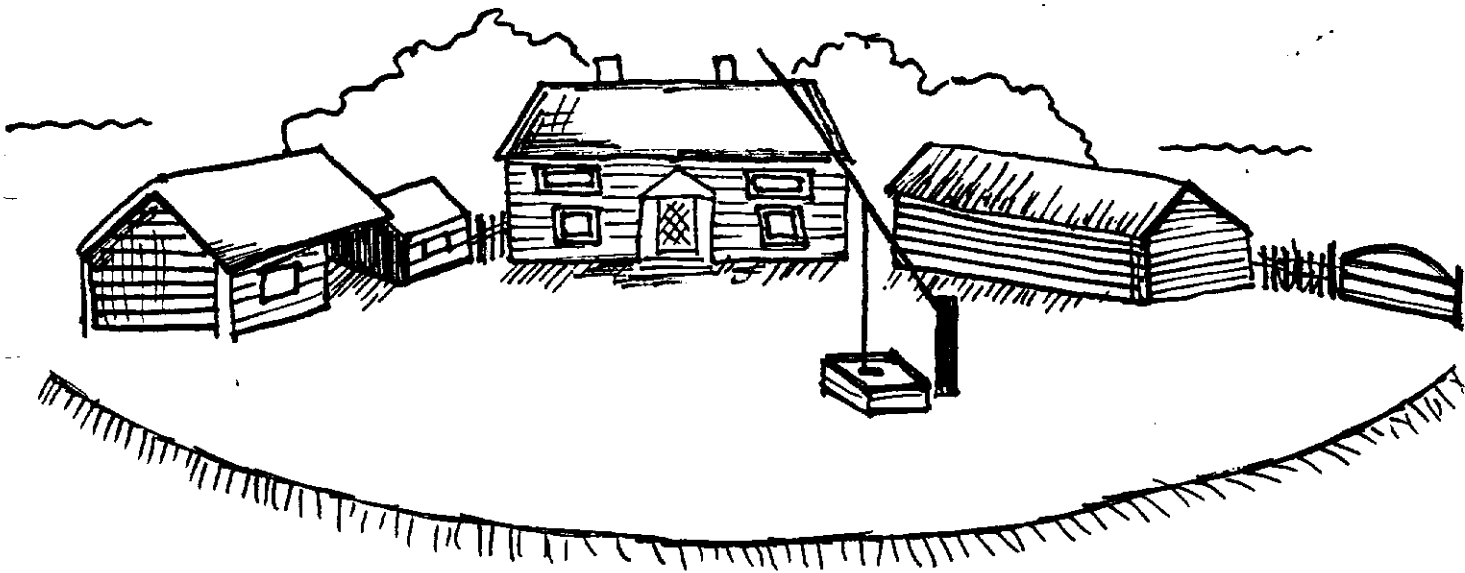
Beställningar per brev:  
"Ingmarsspelen"  
780 53 NÅS

"Den 14 juli 1896 var en märklig dag i Nåsbygdens historia. Då utvandrade 37 sockenbor, män, kvinnor och barn, som gripits av en religiös väckelse, till Det Heliga Landet för att bosätta sig i Jerusalem. Denna händelse hade säkerligen passerat tämligen obemärkt om den icke gjorts odödlig och världsbekant av Selma Lagerlöf i hennes mäktiga bondeepos "Jerusalem". För att återuppleva minnet av de andliga brytningar och de märkliga händelser, som timade i den stilla, vackra bondesocknen vid Västerdalälven och för att hugfästa minnet av dem som bröto upp från kär och fäderneärvd jord för att bida Herren på Sions berg låter nåsfolket framföra en dramatisering av första delen av Selma Lagerlöfs roman, den avdelning som går under namnet "I Dalarne".

Dramatiseringen är utförd och satt i scen av Rune Lindström, och i föreställningen medverka, förutom yrkesskådespelare, en mängd nåsbor i kör, spelmanslag och danslag. En "Ingmarsgård", en äkta gammal dala-gård med parstuga, portlider, stall och ladugård har flyttats och återuppförts vid Dalälvens strand på Storänget, den vackra spelplatsen strax söder om Nås kyrka."

Detta var Ingmarsspelsens presentation i en reklambroschyr som cirkulerade innan dess allra första premiär lördagen den 4 juli 1959 kl.20.

Spelet har sedan dess fortsatt visats under en sommarvecka om året, och spelades följdaktigen förra sommaren (1989) för 31:a gången.



Spelplatsen på Storänget

## Selma Lagerlöf och tillkomsten av "Jerusalem"

En varm sommardag den 14 augusti 1897 satt Selma Lagerlöf och läste tidningen Gotlänningen. Plötsligt fick hon syn på en liten notis om några näsbönders utvandring till Palestina året innan. Hon visade den lilla texten för sin väninna och litterära rådgivare Sophie Elkan, och de började fundera på om inte detta skulle kunna bli ämnet för en bok. Selma Lagerlöf beslöt sig för att forska i utvandrarernas historia.

På hösten 1899 förberedde sig Selma Lagerlöf för sitt livs resa. Hon skulle tillsammans med Sophie Elkan resa till Orienten. Resan inkluderade även Palestina, där de stannade i två veckor i början på år 1900. (1)

Selma Lagerlöf skriver om sina intryck i berättelsen "Två spådomar":

"Under hela denna vistelse i Jerusalem har jag egentligen inte tänkt på mer än en enda sak. Jag har rest hit endast och allenast för att besöka några bönder från Nås i Dalarna, som har flyttat hit och tillsammans med en skara amerikaner bildat en koloni. Jag ville se dem för att kunna skriva en bok om dem.

Och nu har jag varit hos dem många gånger, ätit vid deras bord, besökt deras skolor, sett dem arbeta i sina verkstäder, åkt i deras hemmagjorda vagn, gått på mattor och suttit på stolar, som de har tillverkat åt sig själva. Jag har hört dem tala om sin lära öppet och utan omsvep. Jag har inte funnit något hos dem, som inte är gott, ärligt och uppriktigt.

Jag blev så rörd, då jag här i det främmande landet fick se deras goda, svenska ansikten och hörde deras ärliga, svenska tungomål, att tårarna kom mig i ögonen. Jag har varit med om deras gudstjänst, och jag har hört dem sjunga sin avskedssång: "Vi ska mötas en gång", till oss, deras svenska gäster. Jag har funnit dem enkla, arbetsamma, tåliga, och jag brinner av begär att skriva om dem." (2)

Vid kvinnornas besök i Jerusalem hade nåsfolket i kolonien skickat med dem presenter till sina släktingar i Nås. Överlämnandet av de presenterna blev förstas ett bra tillfälle för Lagerlöf och Elkan att besöka även de som "stannat hemma".

Den 15 september 1900 anlände de bägge kvinnorna till Nås, dit de hade rest den 8 mil långa resan - från Falun - med häst och vagn. Sophie Elkan beskrev sina upplevelser från Nås (15-17 september 1900) i ett brev den 25 september till väninnan Betty Warburg:

"( - - - ) Vi kommo lördag eftm. och reste måndag morgon. ( - - - ) på söndagsförmiddagen gingo vi till den förnämste bonden, till hvilken sakerna voro adresserade, och framförde hälsningar och visade en liten fotografi af de flesta kvinnorna i kolonien. Den lämnade vi kvar, arrangerade så, att vi skulle komma igen vid 5-tiden, då han skulle samla så många som möjligt af koloniens släktingar. Vi hade saker med oss, tycktes det, till halfva socknen, blomsterkort, fotografier, arbeten i olivträd etc. Ungefär tolf personer kommo, då de öfriga voro så långt borta och ej kunde anträffas på så kort tid, och sutto vi så i tre timmar och talade om allt, hvad vi sett och hört och trott och förmodat. Jag ville, att en målare skulle tagit bönderna, medan vi talade - det var så märkvärdiga uttryck i deras ansikten.

Det var bland det intressantaste jag varit med om att höra dessa bönders frågor, se dem lyssnande och funderande och tigande för att höra, om hvad vi sade överensstämde med hvad släktingarna

skrefvo. De hade väntat oss, vi voro de första som sett kolonien i Jerusalem och hade kommit med hälsningar till Nås, och var deras tacksamhet stor och rörande."

Nåsbesöket varade alltså inte alls länge, med tillräckligt för att Selma Lagerlöf skulle få känna på "det andliga klimatet", vilket var nördväändigt för att hon skulle kunna arbeta vidare på sin bok.

Romanen "Jerusalem" är i två delar. Den första heter "I Dalarne" och den andra "I det haliga landet". De kom ut åren 1901-1902, och innehållet är trots allt till största delen en produkt av författarinnans fantasi. Helligum - Olof Larsson - överensstämmer ganska bra med verkligheten medans te x Ingmarssläkten bara är påhitt. Boken var resultatet av tre års hårt arbete, långa resor, tusentals kronor och massor av fantasi.

Lagerlöf räddade därmed denna orginella händelse från att helt glömmas bort. I stället har nåsböndernas öden blivit kända över hela världen. (1)

Ur en ironiserande artikel om nåsfolkets öden i tidningen VI är artikelförfattaren trots andra sarkastiska kommentarer djupt imponerad av "Jerusalem", eller i alla fall dess slut:

"Slutkapitlet är en rysare... En omöjlig intrig som Selma får en fruktansvärd snurr på. Håret reser sig på huvudet! Tårarna rinner.. Hur bar hon sig åt!" (2)

Ur Västerås stiftsbok från 1961 uppmärkssammas också hur händelsen räddats undan glömskan:

"Väckelsen måste emellertid betraktas som endast en episod i bygdens liv, och en episod som icke hade några större religiösa eller sociala konsekvenser för socknen i dess helhet. Alltsammans skulle också för länge sedan varit glömt och okänt för de allra flesta, om icke denna händelse tagits om hand av Selma Lagerlöf och hon av den danat ett av de mäktigaste bondepos, som den svenska litteraturen äger." (3)

Som en följd av Selma Lagerlöfs många skönlitterära verk - däribland "Jerusalem" - tilldelades hon 1909 nobelpriset i litteratur och 1914 invaldes hon som första kvinna i Svenska Akademin. Hon blev under sitt 81-åriga liv en av världslitteraturens stora personligheter. (1)

### Källor föregående sida:

- (1) Per-Ola Björklund: "Bygdespel i Dalarna", s.75-76
- (2) Selma Lagerlöf: "Troll och människor", s.231

---

Denna sida:

- (1) Per-Ola Björklund: "Bygdespel i Dalarna", s.77
- (2) VI nr 49/50, 7 december 1989: "De foro till Jerusalem. Och Selma for efter"
- (3) Västerås stiftsbok årg.55 (1961), s.87-89

## Rune Lindström och tillkomsten av Ingmarsspelen

"En dag i lingontiden 1958 trädde en liten fryntlig man in i den låga timmerhyddan jag bebodde medan mitt hem i Noret restaurerades. Han sade sig vara från Nås och heta Erik Jonth. Han bringade tidender från sin hemsocken, som nyligen besökts av "Jerusalemfarerska och Ingmarsdottern" Hol Katarina Larsson och berättade, att Nås Hembygdsgille skulle vilja försöka ställa till med ett spel om och omkring de 37 nåsbornas utvandring till Jerusalem den 23 juli 1896. Och nu vände man sig till mig med en förfrågan om jag var intresserad av projektet. - Jag blev mer än intresserad. Jag blev entusiastisk! Och när den lille mannen gått, satt jag kvar och tittade ut över den solblanka Siljan och kände att här och äntligen fanns det en riktig och stor uppgift att bita i." (Ur Rune Lindströms dagbok över spelet.)

Sedan länge hade det funnits tankar inom Nås Hembygdsgille att göra ett bygdespel genom att dramatisera romanen "Jerusalem", kanske redan sen 30-talet. Nu hade alltså Rune Lindström åtagit sig denna uppgift.

Under hösten 1958 träffade Rune många gamla människor som fortfarande kunde minnas väckelsen i Nås, och som kunde berätta om Hellgum. Han läste många av breven som skickats hem från Jerusalem och besökte kyrkoherde Elis Heimgård, som hade ägnat mycket tid åt att följa upp den historiska bakgrunden. Rune gjorde allt för att leva sig in hur Jerusalemsfararna hade tänkt och känt när de för alltid lämnade sina gårdar.

Redan på ett tidigt stadium förstod Rune att han inte kunde skapa ett nytt verk baserat på "något som Sveriges största författarinna skrivit världslitteratur kring". Istället valde han att dramatisera romanens första del - "I Dalarne", men var bunden både av Selma Lagerlöf sätt att fabulera och det historiska.

Efter att ha lyssnat, läst och funderat hade Rune till sist klart för sig hur spelet skulle bli. Från rum 18 i Hjärpholms pensionat kunde man på nyåret 1959 höra en skrivmaskins knattrande långt in på nätterna.  
Rune:

"Jag måste avvika från Selma Lagerlöf, som skrev för läsare, ej för scen. Visste precis var jag skulle börja. Min lärare, Viktor Sjöström, hade gjort filmerna om "Ingmarssönerna" och om "Karin Ingmarsdotter". Jag tog vid om den andre Ingmar Ingmarsson och försökte följa berättelsen så nära jag kunde." (Ur en intervju gjord av William Weinstock, Leksand)

Några repliker fick Rune Lindström genom samtal med nåsbor och ur brev från Jerusalem.

Rune bestämde att scenen skulle innehålla tre viktiga komponenter: "Gården", som "mitt på dalbotten reste sig med många uthus och ett stort rödmålat boningshus", "vägen", på vilken Jerusalemsfararna med häst och trilla skulle lämna sin hemsocken och till sist "älven", som "flöt fram stilla och sommarljus mellan trädstammarna". Selma Lagerlöf åter Hök Gabriel Mattsson påminna om älven, när han och några andra nåsbor ser ut över det uttorkade Palesina och längtar efter regn:

"Jag tänker inte på så heliga ting och märkvärdiga vatten, som Ni andra, men från morgon till kväll tänker jag på en älv, som rinner frisk och klar med ljust, blankt vatten. - - - Jag tänker på Dalälven."



Under våren och försommaren ställde näsborna helhjärtat upp för att ställa i ordning friluftsscenen. Det innebar te x röjande av skog, och förflyttning och återuppförande av en gammal bondgård.

På premiären den 4 juli 1959 träffades Rune och skådespelaren Georg Thunstedt. Rune brukade nästan aldrig säga något positivt om det han skapade, men nu sa han:

- Det här kommer att överleva både dej och mej, Georg!

Men så tillade han blygt:

- Men så är det också Selma Lagerlöf! (1)

Originalet till första upplagan av "Jerusalem 1" efter författarinnans egna anvisningar.



(1) Per-Ola Björklund: "Bygdespel i Dalarna", s.80-81

Selma Lagerlöf porträtterad år 1902 av dalakonstnären Carl Larsson.



Ingmarsspelens författare Rune Lindström i leksandsdräkt.



## DET HELIGA LANDET

av Elis Heimgård, tidigare av författaren uppläst prolog vid Ingmarsspel

"På det att det gånge dig väl och länge du leve i landet"  
 så möter oss Sinai bud. Det knyter det djupaste bandet,  
 som binder oss samman med bygd, med torvan och fädernas seder.  
 Bestående välgången biir, om fädernebygden till heder  
 vi känna som bjudande plikt att akta den lag, som är skriven,  
 och lyhörda följa den röst, som är oss i samvetet given.  
 Förvaltande fädernas arv vi finna den bördan kan trycka,  
 men trohet mot nedärvda bud oss leder till helggjuten lycka.  
 Om vägen än slingrar sig fram och går över höjder och dalar,  
 oss bärer på färden en makt, som oroligt sinne hugsvalar

För Ingmar var nåsbygden kär och helig som landet i Kana.  
 Lik fäderna sökte ock han gudomliga ledningen ana  
 i skeendets välvande lopp, där dagnar med skuggor sig blanda,  
 i tillit till allmakt som styr han fostrats av fädernas anda.  
 De åkrar, som mödosamt röjts, och gården av allmogeadel  
 de krävde hans krafter och håg, ej något fick fläckas av tadel.  
 Med torvan han hörde ihop. Att slaktenas gärning berika  
 han såg som sin självklara plikt, den fick han ej bryta och svika.  
 Men livet fick bullersamt lopp och rördes av mäktiga strömdrag,  
 i Ingmarssönernas bygd ej längre låg gammeldags vardag.  
 Det hade ej likheter mer med älven, när sakta den flyter.

Källa: Västerås stiftsbok årg.55 (1961), s.89 Heimgård, Elis.  
 Nåsväckelsen och Ingmarsspelen

I detta specialarbete fanns följande  
källor upptagna:

Bibeln

Per-Ola Björklund: Bygdespel i Dalarna  
 Olof Fahlen: Nåsbönderna i Jerusalem  
 Karl-Erik Forslund: Nås - med källorna till havet del II, Västerdalälven  
 bok VII  
 Sven Hedin: Till Jerusalem  
 Selma Lagerlöf: Jerusalem I och II  
                   Troll och människor I och II  
 Edith Larsson: Dalafolk i heligt land  
 Lars E. Lind & Tord Wallström: Jerusalemsfararna  
 Robert Murray: Till Jorsala  
 Bertha Spafford Vester: Our Jerusalem  
 Svensk Emigrationsutredning bilaga 5-7 1910, tab.43  
 Utflyttningsbok för Nås församling  
 Västerås stiftsbok årg.55 (1961)  
 Elin Wägner: Selma Lagerlöf I och II

Artiklar

Allers nr 43 1958, Thyra Öhrvall: "Jerusalemsfararna ville ha mig med"  
 Borlänge tidning 8 juli 1961: "Hellgum och hans överman - ett apropå  
 till Ingmarsspelen"  
 Falu Länstidning år 1896  
 Morgenavisen, Jyllandsposten, Lise Johnsen: "Ett budskab fra Gud"  
 Stockholms Dagblad 23 & 26 januari 1903, Henrik Steen: "Sanningen om  
 svensk-amerikanska kolonien i Jerusalem"  
 Stockholmstidningen 7 september 1929, Stina Ekblad: "Längtan heter vår  
 arvedel"  
 Svensk Veckotidning 7 maj 1976, Martin Högberg: "Nåsbönderna i Jerusalem  
 VI 7 december 1989, nr 49/50

Intervjuer

Folklivsforskare Torbjörn Nilsson, Nås  
 Lars Tysk, nåsbo vars släktingar utvandrade till Jerusalem 1896  
 Anna-Stina Persson, svärdotter till predikanten Per Persson  
 och fd. nåsbo

## Bildkällor

- s.5 Bilden hämtad från Bertha Spafford Vesters "Our Jerusalem", och är placerad separat i boken.
- s.11 Olof Fahlen: "Nåsbönderna i Jerusalem" s.62
- s.12 Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land". Separat.
- s.23 Lars E. Lind: "Jerusalemsfararna". Separat.
- s.44 Omslagsbilden till Olof Fahlens "Nåsbönderna i Jerusalem"
- s.56 Edith Larsson: "Dalafolk i heligt land". Separat.
- s.58 Bilden på Lars Lind är hämtad ur Lars Linds "Jerusalemsfararna", separat, och bilden på Hol Katarina Larsson återfinns i Per-Ola Björklunds "Bygdespel i Dalarna" s.79
- s.60 Reklambroschyr
- s.61 Bilden är avskissad från den första reklambroschyren (1959) över spelen.
- s.65 Elin Wägner: "Selma Lagerlöf I". Separat.
- s.66 Bilden på Selma Lagerlöf är hämtad från Per-Ola Björklunds "Bygdespel i Dalarna" s.75, och bilden på Rune Lindström samma bok s.80
- s.70 Per-Ola Björklund: "Bygdespel i Dalarna" s.78

## Övriga källor

Pontus Arnoldsson: Jerusalems själ (1913)  
 Eva Burman: Dalälven - från havet till källorna (1987)  
 Andres Kung: Hoppets öar (1984)  
 Viktor Norin: Lång väg till Jerusalem (1981)  
                   Lång tid i Jerusalem (1984)  
 Laura Petri: På heliga vägar (1931)  
 Einar Rimmerfors: Från Abraham till Golda Meir (1972)  
 August Schön: På pilgrimsfärd (1899)  
 Erland Sundström: Från Sions berg och Nebos höjder

## Tidskrifter

Svenska Jerusalemsföreningens tidskrift 1936, julnumret. Anders Olsson.  
 Svensk turisttidning 1928

## Artiklar

Falu Kuriren 6 juni 1959: "Nås bygger fullständig Ingmarsgård"  
 + 23 andra artiklar ur dags- och veckopress från tiden kring Ingmars-  
 spelen 1959 som saknar klara källhänvisningar

## Filmer

Ingmarssönerna (1918) & Karin Ingmarsdotter (1919) - Viktor Sjöström  
 TV-filmer: De vandrade till Sion (1966) - Rune Lindström  
 Ingmarsspelen I, II & III (1978) - Sivert Öholm

Ur filmen "Ingmarssönerna"

